

NOTÍCIES DE CASA THIÓ DE FRANCIAC EN ÈPOCA DE LA GUERRA GRAN I DURANT LA GUERRA DEL FRANCÈS (1791-1811)

INTRODUCCIÓ, TRANSCRIPCIÓ I NOTES
A CURA D'ENRIC MIRAMBELL I PEP VILA

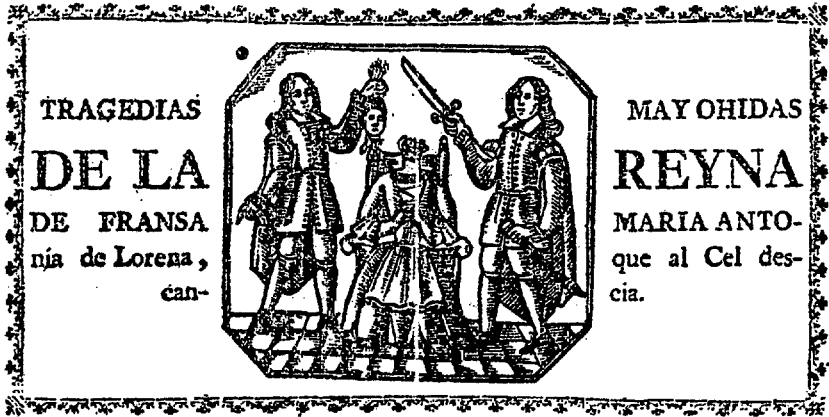
«*Vivir en cadenas/ ¡cuán triste es vivir!
Morir por la patria/ ¡que bello morir!*»

(Versos d'una cançó patriòtica que es cantava a Girona).

L'ESTUDI DE LA HISTÒRIA DE LA GUERRA DEL FRANCÈS

En 1994 la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana va organitzar un primer Congrés sobre Moviments Socials i Dinàmica Associativa, del qual l'any 1996 es va editar l'àmbit que tractava de la problemàtica de la Guerra del Francès. L'historiador Josep Fontana, en la seva comunicació *Guerra del Francès: L'Estat de la qüestió*, raonava amb coneixement de causa que hi havia uns quants temes de la història contemporània de Catalunya que, per la seva magnitud, semblava que inhibien els nostres investigadors. Un d'aquests forats era la dominació napoleònica, etapa crucial de la història de Catalunya, uns anys en què el vell edifici social havia començat a trontollar i a esquerdar-se, un tema dels més mal estudiats, tant o més important, segons Fontana, que el de la Guerra Civil (1936-1939). Aquest professor expressava el seu desig que l'estudi de la història de la Guerra del Francès a Catalunya fos el gran objectiu a cobrir en la proximitat del segon centenari.¹

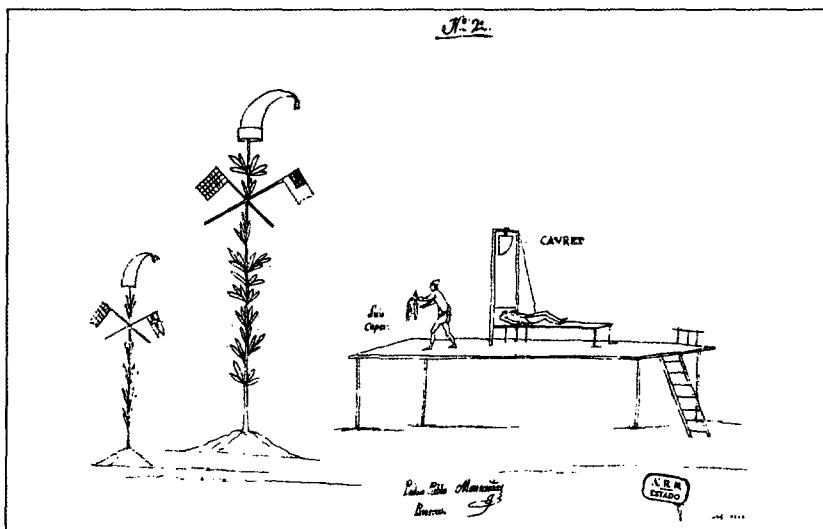
¹ DD.AA., *Guerra Napoleònica a Catalunya (1808-1814)*. Estudis i documents, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 11-18.

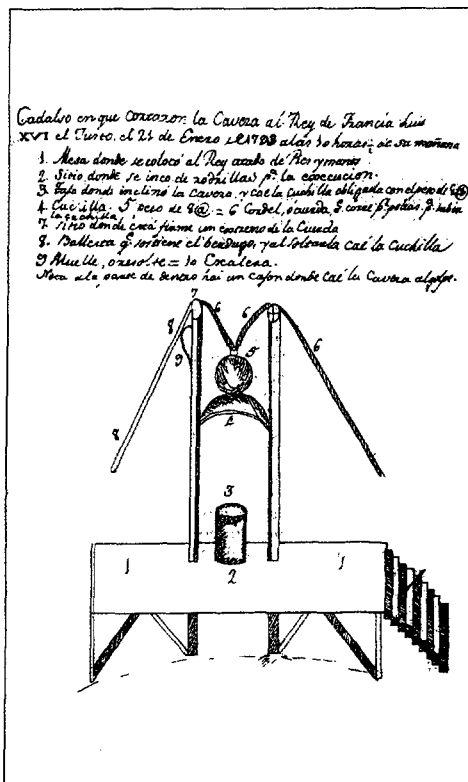
L'any 2006 ja ens trobem a les portes d'aquest bicentenari. En aquesta avinentesa, que esperem que no ens agafi a tots massa desprevinguts, ens avancem a les moltes commemoracions que sabem que s'estan preparant. Les memòries personals, els comportaments socials, les fonts patrimonials i documentals, la riquesa de la literatura política són alguns dels temes, entre molts d'altres, a cobrir en aquesta efemèride. Encara recordem amb delectança la lectura dels episodis d'aquesta guerra explicats per Rafael d'Amat i de Cortada en el seu *Calaix de Sastre*. La historiografia d'aquest període presenta encara molts problemes, planteja molts interrogants. Per cenyir-nos només a un camp d'estudi, hi ha moltes cançons, proclames, anònims, pasquins, sermons, cartes i relacions personals encara per avaluar. Sortosament, els darrers treballs de Max Cahner són un estímul fecund que ens permet avançar en l'estudi de la literatura popular durant la Guerra Gran i la dominació napoleònica en l'àmbit dels Països Catalans, la presència de la llengua catalana en molts aspectes que abans havia assumit en solitari el castellà.

LA FAMÍLIA THIÓ DE FRANCIAC

Els successius hereus de la família Thió de Franciac han conservat acuradament unes memòries que va escriure Felicià Thió i Prats per deixar testimoni de les seves vivències personals corresponents als anys compresos entre el 1791 i el 1811. El quart successor de Felicià, Alfons Thió i de Pol, ha tingut l'amabilitat de facilitar-nos la consulta i l'estudi d'aquest manuscrit i d'autoritzar-nos-en la publicació, cosa que agraïm com es mereix.

Il·lustracions de la difusió oral a Catalunya de fets en temps de la Revolució Francesa. 1. Arbre de la llibertat 2. Cadalso en que cortaron la cabeza al Rey de Francia Luis XVI. Font: Lluís Roura i Aulinas, Guerra Gran a la Ràtlla de França, Barcelona, Curial, 1993.

La presència de la família Thió a Franciac està documentada des dels temps medievals. En una acta notarial del segle xv es fa referència a l'hostal de la Thiona, situat al peu de la carretera.

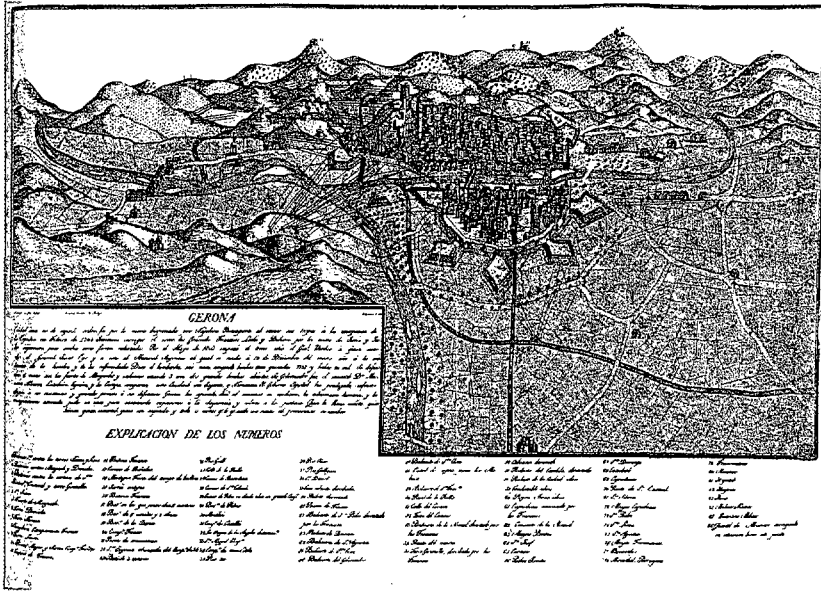
L'esclat de la Revolució Francesa, amb les seves conseqüències: la Guerra Gran i molt especialment la Guerra del Francès, afectà notòriament la vida del nostre país i d'una manera molt particular la de les comarques gironines. La bibliografia sobre aquesta temàtica és ben abundant i ajuda a conèixer els fets que es van produir, d'una transcendència històrica innegable. Però una bona part d'aquesta bibliografia s'ha de consultar amb un esperit crític molt exigent. S'ha usat i abusat del patrioterisme i s'han tractat els esdeveniments amb un esperit maniqueu, com una lluita entre el bé i el mal: nosaltres som els bons i els altres els dolents. És per això que té un gran interès l'estudi de testimonis com el que avui presentem. Memòries que no van ser escrites amb cap objectiu propagandístic ni reivindicatiu, sinó simplement per deixar constància del que va ocórrer.

La guerra amb la República Francesa, entre 1793 i 1794, la Guerra del francès, entre 1808 i 1810, en què cauen Girona i Hostalric, centren aquesta narració. La breu relació escrita per Felicià Thió, propietari del mas Thió i de l'hostal de la Thiona, dóna fe del que aquesta família va patir en aquests fets bèl·lics. Aquesta història politicomilitar de la família Thió era en part coneguda perquè en 1992 el lloretenc Agustí M. Vilà Galí² va editar-ne uns llargs fragments amb comentaris, centrats gairebé en el capteniment dels habitants de diversos pobles de les comarques de la Selva davant de l'invasor, les relacions entre el poble i els exèrcits, la situació de Girona com a plaça d'armes i magatzem, les anotacions sobre la resistència armada, els patiments i les víctimes que hi ha en qualsevol fet bèl·lic, la tornada dels Thió a la casa pairal.

La violència al llarg del camí ral també ha estat tractada en un capítol del llibre col·lectiu que acaba de sortir: *Deu llegües de pols i roderes. El camí ral de Girona al Tordera*.³ El dietari de Felicià Thió serveix als autors per observar les conseqüències que té la guerra sobre la població civil. Can Thió i la Thiona viuen amb especial intensitat aquests fets bèl·lics durant les guerres amb França de final del segle xviii i durant l'ocupació napoleò-

² «Una família de Franciac i les guerres amb França», *Quaderns de la Selva*, 5, 1992, pàgs. 79-91.

³ Centre d'Estudis Selvatans, 2005, pàgs. 60-61 i 90-91.

Plànol de l'últim setge de Girona.

nica, ja que el mas i les terres es trobaven en una cruïlla de camins, lloc de valor estratègic per on es desplaçà contínuament amunt i avall l'exèrcit napoleònic.

En aquest cas concret es fa constar que l'objectiu és la instrucció dels hereus de la mateixa família. Felicià Thió amb aquest seu propòsit demostra ser fidel a la sentència ciceroniana: «La història és mestra de la vida.» Els que, en generacions successives, seran continuadors del patrimoni familiar també rebran aquestes instruccions que els podran ajudar molt a afrontar les adversitats i contrarietats que al llarg del temps es poden

Composició alegòrica per a l'Exposició, «Museo Militar», Barcelona, 1883.

Girona 1809, segons una composició alegòrica signada per Pahissa. «Museo Militar», Barcelona, 1883.

anar presentant. O més ben dit, que inevitablement s'hauran de presentar. No hi ha dubte que cada dia té el seu afany. I que en els diversos episodis de la nostra història sempre hi ha malvestats i malaurances. En les inevitables contrarietats que s'hauran d'assumir no es podrà dir «és que això no havia passat mai», si es tenen presents experiències com les que aquí es descriuen.

En aquest memorial deixat per Felicià Thió s'hi poden distingir dues classes d'esdeveniments. Uns de caràcter general i uns altres —els que tenen més interès— que afecten més concretament l'entorn comarcal i molt particularment el narrador, la seva família i el seu patrimoni.

En la seva exposició de la problemàtica general del país, Felicià Thió es mostra com una persona prou assabentada i al corrent d'allò que passava, no només en el seu entorn sinó que també coneixia bé els esdeveniments que provocaren el trauma que representaran per a les terres gironines la Guerra Gran i més encara la Guerra del Francès, amb totes les seves seqüeles: pas de tropes, allotjaments forçosos, ocupació de cases i terrenys, paralització de tota l'activitat normal, pèrdua de collites, tala de boscos i arbredes, mort del bestiar, abusos contra la intimitat de les persones, desplaçament de la població, fam, malalties, empresonaments i morts violentes. Totes les calamitats que una guerra comporta.

Comença el relat per la situació tràgica que afecta la família reial francesa i la implantació del domini del terror al país veí. Explica la reacció de la família reial espanyola, commoguda per les vexacions de què són objecte els seus familiars francesos, que finalment acaben morint a la guillotina. Reacció que té com a conseqüència la declaració de guerra al govern revolucionari i el pas d'un exèrcit espanyol que es dirigeix a l'altra banda dels Pirineus.

Ja superat, amb no gaire lluïment, aquest primer episodi bèl·lic, explica la vinguda dels reis Carles i Maria Lluïsa, amb el seu ministre i home de màxima confiança, Manuel Godoy, la breu estada a Barcelona, Girona i Figueres. Esmenta la rivalitat manifesta entre el príncep Ferran, hereu de la corona, i el ministre Godoy.

Ja arribats a l'any 1808, ens refereix l'entrada de tropes franceses a Catalunya, teòricament de pas cap a Portugal, la convocatòria de les Corts de Baiona i el projecte de la que hauria estat la primera Constitució espanyola. També la vergonyosa actuació de la família reial espanyola davant la prepotència napoleònica.

Destaca l'origen popular de l'aixecament de Girona contra l'invasor. Continua amb la constitució de les Juntes de defensa i descriu els tres setges a què les tropes imperials sotmeten la ciutat, fins que el 10 de setembre de 1809 es veu obligada a capitular, atesa la decrepitud de la població, atuída per la fam i les malalties.

Coneix bé l'actuació dels generals francesos Duhesme, Saint-Cyr i Augereau. I també la dubitativa actitud dels comandaments espanyols Vives i Blacke, els quals, disposant de tropes nombroses i ben organitzades, vaguen pel país sense ser capaços de prestar una ajuda eficaç a la plaça assetjada però, en canvi, estan molt atents a cobrar les contribucions d'una població ja prou depauperada. En parlar de les partides de paisans armats que ronden pel territori hostigant les tropes franceses, no deixa d'observar que alguns grups de gent armada s'aprofiten del desgavell que regna per imposar el seu domini i cometre abusos. Es refereix també a la valenta actuació del general O'Donnell, primer en la seva participació en la defensa de Girona i després en diversos escenaris bèl·lics, secundat per Campoverde i Milans. Acaba la narració amb la sorprenent ocupació del castell de Figueres per la partida del Dr. Rovira.

Aquesta primera part de la narració de Felicià Thió no ens descobreix res de nou en relació als esdeveniments que ens descriu. Tot havia estat recollit en la bibliografia existent sobre el tema. Però ens dóna a conèixer el seu punt de vista i al mateix temps ens descobreix les seves qualitats d'home assabentat i coneixedor del món en què viu. Es tracta d'un home de camp, d'un propietari rural que demostra estar atent i tenir un coneixement cabal de l'actualitat, no només d'allò que afecta el seu entorn més immediat sinó de tot el nostre país. Sap què està passant i ho anota. Això en una època en què els mitjans de comunicació són extremadament rudimentaris; però hem de tenir en compte un detall important: el seu establiment al peu del camí ral, la seva titularitat d'un hostel de carretera en el qual parava molta gent, originant-se un intercanvi humà considerable. Tanmateix, demostra tenir facilitat de comprensió i capacitat de trenar un relat ordenat i sistemàtic.

El fet més important és que ens aporta un coneixement de primera mà pel que es refereix a la repercussió dels esdeveniments generals al seu propi terror, a allò que afecta la vida d'aquella comarca i dels seus habitants, i d'una manera molt particular a la seva pròpia família i al seu patri-

moni. Hi podem seguir la repercussió general dels fets històrics en la família Thió, en el poble de Franciac i en la comarca de la Selva.

La primera experiència que els toca directament es refereix a la Guerra Gran. Passa molta gent per aquells camins i especialment contingents de tropes. El regiment de Santiago s'aposa al poble. L'hostal de La Thiona es converteix en un improvisat hospital de guerra. Tot això, evidentment, trasbalsarà la vida d'aquella gent tranquil·la i pacífica.

Ja arribats a l'any 1808, aquells paratges també seran testimonis del pas de tropes franceses que, el mes de febrer, entraren a Catalunya amb el pretext de dirigir-se a Portugal.

Plantejat per l'exèrcit imperial l'assetjament de la plaça de Girona, un contingent de quaranta mil homes ocupa tota la comarca de la Selva, sembrant el terror arreu. La gent fuig espantada de les seves cases, a cadascuna de les quals només queda una persona per intentar salvar el que sigui salvable. Molts dels fugitius es refugien, en un primer moment, a Franciac, però tampoc allí es troben segurs i han de continuar el seu incert periple.

Els invasors no respecten res. Maten homes, violen dones. D'aquells que no pogueren fugir, ben pocs quedaren amb vida, després d'haver sofert tota mena de penalitats i vexacions. Es perderen mobles i bestiar.

Felicià Thió va ser dels darrers de marxar de Franciac. Es retira a Llagostera, on ja amb anterioritat havia situat el bestiar, les minyones i alguns mossos. Però no es queden pas a la població, sinó que s'enfilen cap a la muntanya i arriben fins a Romanyà, on ja hi havia aposentada la família. En el trasllat es perd la roba, però poden salvar el bestiar. Allí s'hi mantenen unes quantes setmanes, tot esperant el dia que s'aixequi el setge de Girona i el país quedi una mica més tranquil, i hi hagi de nou la possibilitat de tornar a casa.

Durant aquest sojorn gasten molt per a la manutenció dels mossos i del bestiar, mentre que els ingressos són nuls. Es veu obligat a desprendre's del bestiar a causa de la impossibilitat de fer front a la despesa que representa el seu manteniment.

Després de la capitulació de Girona, el mariscal Augerau fa publicar uns pasquins, que fa fixar a les parets de les viles i als arbres dels camins forans, en què convida tots els que havien abandonat llurs domicilis a tornar-hi, proment-los que no els passarà res, que tots seran respectats. Els diu que el govern espanyol els està enganyant, i que amb aquest engany provoca la seva perdició.

Tots aquests fugitius havien patit moltíssim durant el seu èxode. Havien gastat tot allò que tenien, perquè havien hagut de mantenir-se sense haver ingressat res. Havien contret greus malalties i havien caigut en la més absoluta misèria. Tot això, els que havien pogut sobreviure, ja que molts altres hi havien deixat la vida. Davant d'una situació tan poc fàgura, atès que Girona ja havia caigut en poder de l'invasor i que a la gent de l'Empordà que s'havien quedat a casa seva i pagat la contribució imposada pels francesos no els havia passat res, a poc a poc tots anaren reintegrant-se a llurs domicilis. Tanmateix hagueren de suportar moltes molèsties de les tropes que vagaven pel país. Els soldats tenien llibertat per assassinar qualsevol persona, de manera que una sospita, un malentès o el simple caprici els podia costar la vida.

El primer any després del retorn no tenien res per menjar. S'alimentaven d'herbes i de glans, d'allò que la terra produïa espontàniament, ja que totes les feines del camp havien quedat interrompudes. Menjaven pa de llobins que havien quedat sembrats abans de la fugida.

Mentre havia durat el setge de Girona, la casa Thió havia estat ocupada per un coronel que hi havia fixat la seva residència, mentre que la tropa que estava a les seves ordres tenia el campament al davant mateix de la casa i ocupava tota la roureda, fins a la passera d'anar al poble. Tot aquell paratge havia adquirit l'aspecte d'una gran vila, per la gran quantitat de construccions provisionals i barraques que hi havien disposat, per a les quals havien utilitzat fustes i teules que havien tret de les cases de la rodalia. Allò havia representat la ruïna de moltes cases, entre elles el mas Vidal, que era propietat dels Thió.

Quan la situació s'anà normalitzant, els primers que tornaren a casa van ser els de Caçà, Llagostera i Campllong. En marxar robaren tot el que quedava al campament que els francesos havien abandonat i malmeteren teules i fustes que no es podien emportar. També robaren mobles de la casa, que fins a aquell moment s'havien pogut conservar. En situacions com aquesta es produeix el «tot s'hi val», i molta gent s'atreveix a actuacions que, en circumstàncies normals de cap manera realitzarien.

Després de la capitulació de Girona, la família Thió es trasllada a Sant Hilari. La muller de Felicià Thió, Hilària Rovira, era filla de Can Rovira de Sant Hilari. Hi anaren per recollir la roba que prèviament havien deixat en aquelles muntanyes i que va ser l'única que pogueren salvar. També reco-

lliren els pocs fruits del seu patrimoni que també tenien allí i, que de moment, era amb el que podien comptar per anar vivint, ja que l'hostal de la Thiona continuava habitat, sense que ells en poguessin disposar ni treure'n cap fruit. També els era difícil restablir el conreu de les seves terres de Franciac, per manca de mà d'obra. Algunes masoveries havien quedat molt malmeses. Alguns masovers havien mort. De moment només es podia treballar en una part de les terres de la propietat.

Romangueren algun temps a Sant Hilari; però no hi visqueren pas amb la tranquil·litat desitjada, van haver de suportar moltes alarmes i van haver de fugir a les muntanyes, perseguits pels francesos a l'autoritat dels quals no es volien subjectar.

Després que els defensors del castell d'Hostalric l'haguessin d'abandonar, atesa la impossibilitat de perllongar més la resistència, el 14 de maig de 1810, els soldats francesos s'escampen per tota la comarca de la Selva. No es mostren agressius contra la integritat de les persones; però arrepleguen tot el que poden. Això en un país que ja estava destrossat i empobrit fins a l'extrem. No només s'apropien del menjar i del bestiar que troben per l'exterior, sinó que també saquegen algunes cases.

A totes les mancances materials que han de patir els habitants d'aquelles contrades, s'hi ha d'afegir la falta d'atenció espiritual. Una assistència que la gent senzilla d'aquell temps apreciava tant com els béns materials. Les parròquies han quedat sense els capellans que n'eren responsables. Havien hagut de fugir i refugiar-se per tal d'evitar ser víctimes de les violències que propiciaven els invasors. També es donava el cas d'algun rector que, abandonant temporalment les funcions pròpies del seu ministeri, havia pres les armes per lluitar al costat o al davant dels que defensaven el país. La gent patia per aquesta orfandat espiritual. Tenien por de morir sense sagraments. I precisament es trobaven en unes circumstàncies en què la mort era a cada moment al pas de la porta.

A poc a poc anaven tornat els capellans que havien fugit. També hi hagué noves ordenacions. I així, de mica en mica, s'anà recuperant la vida parroquial.

El juny de 1810 totes les tropes franceses que es trobaven per aquelles rodalies es concentraren per escortar un comboi que, des de França, es dirigia a Barcelona. Però quan hagueren complert aquella missió tornaren. Aleshores, davant mateix de can Thió organitzaren un campament de cavalleria. Els cavalls pasturaven per aquells topants. Però, a més, obliga-

ren la gent dels pobles veïns a portar herbes i palla. Per tots els camps que organitzaren a les terres de la Selva, tallaren nombrosos arbres per fer llenya o simplement per destrossar els boscos, que en gran part quedaren totalment assolats. Les arbredes de la propietat de can Thió restaren totalment arruïnades, com la majoria de les d'aquell entorn. Fins i tot enviaren a França partides de fusta provinents de les tales realitzades en aquella zona.

Augerau considerava que el país estava ja pacificat. Aleshores publicà un ban, en virtut del qual s'obligava tots els hisendats i el clero del país ocupat a prestar el jurament de fidelitat al poder imperial. També es comminava tots els que s'havien exiliat i els que encara estaven enrolats a les banderes espanyoles a tornar a llurs domicilis i jurar fidelitat a l'emperador. S'amenaçava els contraventors amb l'expropiació de tots els seus béns i l'ocupació de llurs cases.

Molta gent, d'acord amb les seves arrelades creences, haurien volgut consultar si els era lícit prestar jurament de fidelitat a un poder que anava en contra de la religió catòlica. Però trobant-se orfes de qui pogués dirigir les seves consciències i, arran de la por de perdre tots els béns, es resignaven a signar l'obligada fidelitat, *no sense escrúpols de consciència*.

Després que una bona part dels fugitius s'haguessin reintegrat a llurs cases, encara es podia observar que quedaven cases deshabitades, ja que hi havia gent que no havien volgut respondre a la comminativa invitació. Tant Augerau com els altres generals que s'anaren succeïnt en el comandament d'aquella zona, insistiren a exigir el retorn dels exiliats, amb l'amenaça que qualsevol quedava autoritzat a entrar a les cases deshabitades i apropiar-se dels mobles i de tot que els abellís. D'acord amb aquesta permissivitat, algunes de les cases dels Thió sofriren el saqueig i el robatori.

Les memòries de Felicià Thió no van més enllà en la narració dels fets, tot i que encara quedaven tres anys d'ocupació del país per les tropes napoleòniques. Hem de preguntar-nos, per què no arriba fins a la retirada definitiva dels francesos, la primavera de 1814. Fa la impressió que el redactor volia continuar la redacció. Podem suposar que si s'haguessin produït esdeveniments rellevants haurien estat consignats. Però la situació s'anava estabilitzant. Els invasors es mostraven menys agressius i és molt probable que es poguessin reprendre les activitats amb una certa normalitat. La feina de recuperar els conreus i les plantacions, de pal·liar fins on fos possible el desgavell sofert, havia de ser àrdua i feixuga. La represa

requeria emprar-hi tots els esforços i posar-hi tota l'atenció, i no devia quedar temps per continuar les memòries. Tanmateix, el llegat testimonial de Felicià Thió té un gran valor documental. És la declaració d'un protagonista passiu d'aquells fets dramàtics. No és com la història que escrigueren uns protagonistes actius, com Cúndaro o Minali, capdavaners en la defensa de Girona. Felicià Thió no pren les armes ni lluita en el camp de batalla. És un home de pau que es veu involucrat en els fets bèl·lics i en pateix les conseqüències. Té un coneixement cabal de la situació i unes vivències de primera mà. I això dóna un gran valor al seu testimoniatge.

PUNT FINAL

Volem cridar l'atenció dels lectors i dels historiadors professionals sobre la publicació íntegra d'aquest petit dietari, una altra mostra d'escriptura personal, una de les poques cròniques que tenim controlades d'aquest període en un arxiu familiar, en el qual Felicià Thió, petit propietari rural,⁴ té necessitat de justificar-se davant dels hereus, explicant-los els fets històrics més punyents que li va tocar de viure, allixonant-los dels perills imminents, de com ha anat l'administració del patrimoni familiar tot i els costos de la guerra, en un moment en què Catalunya es trobava sotmesa entre dos centralismes que la volien assimilar. El seu testimoniatge és valuós ja que és de primera mà, ens dóna la visió d'uns temps cruents per a molta gent.

Les notes que ens ha deixat Thió expliquen un període encara enrevessat de la història de la nostra terra, el petit món de la resistència catalana a la dominació francesa, que, com hem dit, entre molts altres interessos, se centra en la formació de guerrilles, en les diverses variants que hi havia per combatre l'enemic. Al costat de l'exèrcit regular sempre hi havia formes d'enquadrament irregular. També hi ha anotacions sobre la presència de miquelets i sometents, molt arrelats en l'imaginari de Catalunya, la conducta i el protagonisme dels habitants de la Selva i de Girona, que no amaguen la seva indignació per la guerra, les malifetes dels soldats, les difícils relacions entre la família Thió i l'exèrcit pel que fa a la utilització de

⁴ Vegeu «Propietaris, clergat, poble», dins Maties Ramisa i Verdaguer, *Els catalans i el domini napoleònic (Catalunya vista pels oficials de l'exèrcit de Napoleó)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pàgs. 403 i ss.

pastures, tales d'arbres, robatoris de queviures, l'evolució de l'organització militar, etc. Sorprenen l'alt grau de coneixement que tenia aquesta família, des del seu petit observatori de Franciac, d'allò que passava en aquell moment a Catalunya, Espanya i França. Sovint es fa ressò de la propaganda del moment, de certes proclames, de notes orals i escrites. Thió està al corrent de la paperassa que els organismes militars i administratius posaven a disposició dels ciutadans. La marxa dels esdeveniments no és obstacle perquè anoti puntualment molts fets de guerra, encara que sigui supersticiós. En parlar de l'època de la revolució francesa i de la fernandina, dóna fe de l'existència de signes premonitoris que adverteixen de canvis: senyals lluminosos en el cel, presència de papallones, etc. Vegeu també aquest altre paràgraf: «Estant Fernando en estos apuros, se reparà que lo sol estigué tres días sans resplandor. Est senyal no podia ser altra cosa sinó un anúncio de la fatal desgràcia que en breu patiria lo regne de España. Se reparà altre senyal lo dia del Divendres Sant al matí del mateix any 1807. Estant tot lo món o cel serè sans vèurer-se un núvol xich ni gran, féu un gran tro, tan clar y distint que admirà a tot lo Principat.»

La narració històrica detallada dels fets i les operacions militars, de dia en dia, que narra Felicià Thió que s'inicia en el procés de 1789, sobre la qual no hem insistit gaire, es pot llegir actualitzada en les aportacions que sobre el tema han fet Lluís Roura, pel que fa a l'impacte de la Guerra Gran en terres gironines, entre la monarquia espanyola i la república veïna, les aportacions d'Emili Grahit en la seva història dels setges de Girona, els magistrals treballs de Joan Mercader i Riba i Antoni Moliner i Prada que, entre molts altres, han estudiat la invasió napoleònica. També Pep Valsalobre,⁵ en editar les peripècies del rector de Vilafreser durant la Guerra Gran, avalua i comenta el context històric del moment.

L'any 2002, l'historiador Àlvar Maduell publicava *La Guerra del Francès a Gualba. Poema d'aversió i lluites contra Napoleó*, de Josep Baborés i Homs, rector de Gualba (1802-1822). El fil argumental d'aquesta crònica en vers contra la invasió napoleònica té certs punts de contacte amb la relació de Felicià Thió sobre les guerres amb França, anotacions escrites potser en acabar el conflicte. Si deixem de banda fets puntuals i episodis ocorreguts a Gualba, a la comarca de la Selva i a Girona, i la constatació que Baborés és un escrip-

⁵ Vegeu bibliografia.

tor molt més ambiciós, culte i preparat, fa la impressió que tots dos autors avancen sobre un guió comú, tenint presents uns mateixos materials. La continuïtat cronològica, les referències a la França revolucionària, els precedents, la visió dels problemes dinàstics espanyols, el procés ordenat de la guerra contra el francès, una mateixa visió i rigorositat històrica, l'èmfasi que posen tots dos a destacar els tres setges gironins, la citació dels mateixos adversaris, la fixació en uns fets bèl·lics molt puntuals, així ho corroboren. Fa la impressió que certs fets narrats es transmetien i s'anaven conservant per tradició oral, de generació en generació.⁶ De tot això es nodreix el sentiment públic i ajuda a mantenir-lo viu. Tots dos autors s'identifiquen amb l'antic règim, no accepten els reptes i els guanys nascuts de la revolució francesa, que qualifiquen d'atea i regicida, creuen injusta la invasió de l'exèrcit francès a la península, s'identifiquen amb la fe, la pàtria⁷ i la religió,⁸ segons la divisa adoptada més endavant pels carlistes.

LA LLENGUA

Aquesta llibreta de notes personals mostra l'estat de la prosa narrativa espontània en català a la fi del segle XVIII i principis del XIX, la continuïtat del seu ús en l'escriptura. Encara que la Junta de Catalunya utilitzava exclusivament el castellà en la seva documentació, el dietari de la família

⁶ La Guerra del Francès és també la principal preocupació de la primera meitat del llibre de Pau Porcet (1788-1856), un pagès de Sant Boi de Llobregat. Vegeu Codina, Jaume (edit.), *Llibre de Politiqueses i curiositats*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Ajutament de Sant Boi, 1995. Encara el 1868 Joaquim Riera Bertran va publicar la *Historia de siti de Girona en 1809 endressada a les classes populars*.

⁷ Un altre aspecte, encara per tractar a fons, és si la guerra contra Napoleó representa l'apogeu de la nació espanyola, de la unitat espanyola. En aquest moment s'introdueixen en el llenguatge polític nous conceptes com són «nació espanyola», «Espanya» com a pàtria. «Contra Napoleó, Espanya — deixant a part els detalls que donarem — reacciona com un sol bloc», ens diu Pierre Vilar a «Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó», dins *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona, Curial, 1973, pàg. 94. La defensa de la unitat d'Espanya era compatible amb el sentiment de pàtria o nació catalana?

⁸ «Una darrera indicació, tret de la correspondència dels Veciana: '*...el enemigo [el francès] que tenemos en la frontera viene a pelear contra Dios, contra el Rey, contra los ricos.*' La triologia fa reflexionar. La consciència existeix, present, que no es tracta només d'una lluita 'ideològica', sinó d'una lluita de classes.» Pierre Vilar «Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó», dins *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona, Curial, 1973, pàg. 103.

Thió és escrit en català, la llengua popular. Recordem que la primera gramàtica moderna del català és de 1813: la *Gramàtica de la llengua catalana* de Josep Pau Ballot, les formulacions de la qual serviren com a model a la primera generació de la Renaixença. Hi ha qui sosté que amb l'afebliment de l'autoritat borbònica, durant i després de la guerra, la realitat lingüística de la llengua catalana surt més a la llum, en un procés que es detecta des del darrer decenni del segle XVIII. En aquesta època la llengua es manté fidel als gèneres populars (dietaris, llibres de família, obres religioses, receptaris, llibres d'oficis, etc.).

Feliçia Thió, que és un home que té una certa formació cultural, escriu aquest dietari en un català del seu temps, de poca qualitat, que vol acostar-se al registre culte. Desitja per damunt de tot fer-se entendre, sense cap consciència gramatical, amb un relatiu domini dels recursos de la llengua. La lletra és descurada. Desconeixem si Feliçia freqüentà alguna escola, on va aprendre el rudiments de la llengua. Al final del segle XVIII apareixen les primeres propostes ortogràfiques, que es consoliden a principis del XIX. En el text no es segueix cap normativa predeterminada i, de vegades, la mateixa paraula apareix escrita de maneres diferents.

La presència de castellanismes és molt abundant. Moltes d'aquestes interferències lingüístiques, i és un tema encara per estudiar a fons, provenen del lèxic militar de l'època, sobre el qual no hi havia tradició a Catalunya; també d'una presència oral important del castellà, encara que vivien en un món absolutament català. Sintàcticament és una narració prou senzilla, sense gaires complicacions. Com hem dit, el quadern de Feliçia Thió és un altre testimoni de la prosa catalana, de caire narratiu, de finals del segle XVIII i principis del segle XIX.⁹ Darrerament Joan Comasòlivas i Font ha editat el *Dietari de Francesc Girona i Riera, pagès de Matadepera*,

⁹ Vegeu també l'edició de «La Guerra 1808-1814. Memòries de la guerra de la Independència d'Antoni Perich i Viader», *Paraules al Vent*, [Butlletí de l'Associació de joves de Camallera, Cervià de Ter, Colomers, Medinyà, Sant Jordi Desvalls, Viladesens i Vilopriu], núm. 54, any 11, 1987, 21 pàgs. [Reproducció d'un text aparegut en el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, gener-març de 1911, i núms. 47 i 48 de 1912. L'original de mossèn Anton Perich i Viader, vicari de Roses, és perdut. Coloma Lleal Galceran, *El 'Llibre de polítigas' de Janet Leal i altres textos familiars*. [1802] Edició i estudi de Coloma Lleal Galceran, Badalona, 1993. Anònim, *Sucesos de Barcelona (1822-1835)*. Edició a cura de Josep Maria Ollé Romeu, Barcelona. Curial, 1981.

1841-1904,¹⁰ que cronològicament és posterior al nostre i permet endinsar-nos en la història del món rural a la Catalunya del segle XIX.

El vocabulari es ressent molt de les influències exògenes. Anotem aquests castellanismes: *alívio, almirante, als rededors, antojo, anúncio, apassiguar, aparentat, aplauso, aposentat, apuros, arribo, arrojo, Borbon, ciegos, conde, conquista, corazas, corazeros, deber, desbaratar, descendeix, descontento, desespero, destinos, dissimulo, dueño, España, españolas, estrexat, golpe, grandes, graves, indefenso, anglès, interino, lanzeros, levantat, luego, mando, números, pertretxos, primor, rebelde, reintegro, recintos, rapiña, recinto, reparà, reparos, retxasàban, sequaces, sèptimo, susto, tiroteo, tonto, tropelias.*

Pel que fa al vocalisme, com era d'esperar, hi trobem el fenomen de la neutralització de *a* i *e* àtones en català oriental (*alashoras, papellons, antrant...*) i la constant confusió entre *o* i *u* (*surtí, cumplir, podia...*). La majoria de plurals femenins són escrits en *-as*: *ellas, novas, dispersas, tropas, retiradas, moltas, horas, màximas, astúcias, casas*. Desapareix l'oposició entre [b] i [v]: *tallaba, caballs, trobaba, boras...*

L'estil del llibre guanya vivesa i autenticitat quan s'allunya del guió de la història més o menys oficial, i explica, com si fos una narració d'aventures, els problemes quotidians de la seva família. Llavors l'obra agafa un cert valor com a testimoni, com a prosa destinada a l'ús privat, que vol deixar constància d'uns fets esgarriuosos, d'uns perills politico-socials que destrueixen la hisenda, la propietat de la família Thió, les creences morals, el rerefons religiós de la societat. Aquests tipus de relats familiars, al costat de sermonaris i llibres de comptes, tenen a Catalunya, en aquest període, una certa importància. L'obra, com moltes altres d'aquesta mateixa corda, repeteix uns quants temes i obsessions: la preocupació per les collites, els fenòmens meteorològics, els esdeveniments familiars, la situació política i militar del país, el neguit per la religió, etc. Notem la presència d'un providencialisme generós: «...però no faltà Déu Senyor Nostre a protegir nostras accions», «...que si no se'n van, sens una especial providència divina, avíam nosaltres de pèdrer la acció, per no tenir cavalleria y menors forsas.»

¹⁰ Barcelona, Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

CANÇÓ

ACOMODADA A LAS ACTUALS CIRCUNSTANCIAS DE LA GUERRA CONTRA

NAPOLEON PRIMER EMPERADOR DELS FRANCÉS

DESDE una roca alússima
 Del nevat pirineu,
 Catalunya ab gran ánimo
 Fa resonar sa veu:
 Fills meus, á la victòria
 Correu ab tot ardor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Bonaparte el mes bárbaro,
 Que haja may vist lo mon,
 Ab la mes vil infàmia
 Lo heroisme confon:
 Ell es gran en perfidia;
 Mes petit en valor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Sens honor, sens justícia,
 Aquell tirá malvat
 Ab sos enganys los sólios
 De la Europa ha robat:
 Ay! quants regnes son victimas
 De son pérfido cor!
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Prosperitats, y glórias
 A tot lo mon promet:
 La miserable Italia
 Que diga, quén ha tret
 La França que publicua,
 Que ha fet á son favor?
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Manillas ab gran copia,
 Argollas, y grilions,
 Aquestas son las dádivas,
 Que porta ab sos canons:
 Ay! pares, que miséria
 Pels fills de vostre cor!
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Aquell tigre, que Còsega
 A la França ha donat,
 Ab milions de victimas
 Son trono ha ensangrentat:
 De sancha sa sed hydrópica
 Se encen ab mes furor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Fins al Sumo Pontífice,
 Que emparador lo ungi,
 Mes cruel que una vivora,
 Li tirá son veri:
 Ell lo ha deixat sens gloria,
 Sens regne, sens honor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.

O mal lograda Esperia,
 Que has deixat tuada fer!
 Ab naus, tresors, milicias
 Li has donat ton poder:
 Ay! que bé paga l' impio
 Tan senyalat favor!
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Ab alguns carícies,
 Y ab capa de amitat,
 Aquell inich hypócrita
 Nostres forts ha pillat;
 Miquelets, tanta infàmia
 No encenderá vostre cor?
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 De una paloma caquida
 La figura prengué,
 Luego deixá la máscara.
 Is veigé lo espervé:
 Nos robá ab tal astucia
FERNANDO nostre amor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Miquelets, la victoria
 Vola per nostres camps,
 Enceneu vostra cólera,
 Disparau vostres llamps:
 Sos generals intrépidos
 Feu tremolar de por:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Dos vegadas sas aguilas,
 Que aspiran fins al sol,
 Del Bruch per la eminencia
 Alcaban ja son vol,
 Y eixaladas, sens gloria
 Sempre han fugit de por:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 De Gerona la gloria
 Será sempre immortal,
 Igualada en la dança
 Deu tenir part igual:
 Manresa y Cervera émulas
 Foren de son valor.
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Vilas, y ciutats inelytas,
 Culliu los verts llorers,
 Per coronar de gloria
 Vostres nobles guerrers:
 Jo faté per tals héroes
 Sonar las cordas de or:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.

Las trinçadas reliquias
 Del exércit francés
 Contra los flachs de rabia
 Cometen tot excés;
 Fins contra Deu sacrilegas
 Rebentan de furor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Ed las sagradas hostias
 Lo cos de Jesu-christ
 Trapitja ab furor impio
 La tropa de Antichrist:
 Cels, terra, mars, al veureho
 Com no cruxiu de horror?
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Del Senyor las Iglesias
 Profanan ab sos balls,
 Y de sa carn santíssima
 Fan menjar dels cavalls,
 Llucifer los dona animos
 Contra son criador.
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Robos, cremas, violencias
 A vells, donas, infants,
 Veus áqui las victorias
 Dels valents de Austerlits,
 Sas empresas heroicas
 No tenen mes valor:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Dels braços de la trémula
 Mare arrancan lo infant,
 Y avaros, que barbarie!
 Ne fan publich encaut;
 Sense bramar de cólera
 Sufrim tal deshonor?
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Miquelets, á vostre ánimo
 Y esperit generós
 Vostra adorada patria
 Confia son répos:
 Aniquilau los bárbaros,
 Umpliu los de terror:
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.
 Pasmadas las provincias,
 Catalunya, dirán
 Si dorm, se alça com Jupiter
 Llampegant, y tronant,
 Celebrará la historia
 De sos fills lo valor.
 Correu, fills de la patria,
 Contra l' francès traydor.

Gerona: Per Fermí Nicolau, Estamper y Llibrater en la Cort Real.

DESCRIPCIÓ DEL MANUSCRIT

És una obreta formada per tres quadernets de 8 fulls cadascun, cosits, formant un cos distint dintre d'un llibre general de memòries. Format: 21,5 x 15,5 cm. Els fulls són escrits per totes dues cares. El paper té certa qualitat; s'hi aprecia el tramat, però no té filigranes. Les planes no són numerades; la numeració de les planes de la fotocòpia a partir de la qual hem treballat és moderna.

LA NOSTRA EDICIÓ

Transcrivim la grafia del text amb la màxima fidelitat, amb la correcció d'errors manifestos, la regularització de majúscules i minúscules, la supressió d'unions no admeses per la normativa actual. L'apostrofació, l'accentuació i la puntuació són modernes, excepte pel que fa a la manca d'apostrofació de l'article en les contraccions.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ALBERCH I FUGUERAS, Ramon. *Els orígens de la Girona contemporània. La crisi de començaments del segle XIX*. Girona: IEG, 1978.
- BATLLE I PRATS, Lluís. «La capitulació de Gerona en 1809». *AEG*, vol. XIII, 1959, pàgs. 5-16.
- CAHNER, Max. *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849)*. Vols. I, II* i II**. Barcelona: Curial, 1998 (en curs de publicació).
- CÚNDARO, M. *Historia político-crítica militar de la plaza de Gerona en los sitios de 1808 a 1809*. IEG, 1950-1953.
- HUECAS, Cesáreo. *Efemérides ó fechas más memorables de los Sitios de Gerona en 1808 y 1809*. Gerona: Imprenta y Librería de Vda. é hijo de J. Franquet y Serra, 1909.
- DD. AA. «La Guerra del Francès, 1808-1814». Dins: *L'Avenç* [Barcelona], num. 113, 1988, pàgs. 21-47.
- DD. AA. *Guerra Napoleònica a Catalunya (1808-1814). Estudis i documents*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- DD. AA. *Deu llegües de pols i roderes. El camí ral de Girona al Tordera*. Centre d'Estudis Selvatans, 2005.
- FONTANA, J. «La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)». Dins: PIERRE, Vilar [ed.] *Història de Catalunya*. Vol. V. Barcelona: Edicions 62, 1988.

- GIFRE, Pere; MATAS, Josep; SOLER, Santi. *Els arxius patrimonials*. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona. Girona: Curbet GG, 2002.
- GRAHIT, Emilio. «La plaza de Gerona en 1794», *Revista de Gerona*, vol. XIII, 1889, pàg. 301.
- JUNGBLUTH, Konstanze. «La continuïtat del català durant la Catalunya: la tradició dels llibres de família», *Revista de Girona*, 181, 1997, pàgs. 41-47.
- MADUELL, Àlvar. *La Guerra del Francès a Gualba. Poema d'aversió i lluites contra Napoleó de Josep Baborés i Homs*, Teià, 2000.
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, J. M. «La iglesia de Gerona en la defensa de la ciudad durante Los Sitios de 1808 y 1809», *AEG*, vol. XIII, 1959, pàgs. 305-356.
- MERCADER I RIBA, J. *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Barcelona: Edicions 62, 1978.
- MIRAMBELL, E. «D. Emilio Grahit y Papell, historiador de los Sitios de Gerona», *Revista de Gerona*, núm. 8, 1959, pàgs. 38-40.
- MIRAMBELL, E. «Un relato popular de la defensa y ocupación de Gerona durante la Guerra de la Independencia», *AEG*, vol. XIII, 1959, pàgs. 203-211.
- MOLINER i PRADA, Antoni. *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*, Barcelona: Edicions 62, 1989.
- MURIEL, Andrés. *Historia de Carlos IV*, "Memorial Histórico Español", Real Academia de la Historia, vols. XXIX-XXXII, 1893-1894.
- NOGUER MUSQUERAS, Tomàs. «Girona vuitcentista. La ciutat sota el jou napoleònic», *Diari de Girona*, núms. 193, 195, 205, 211, 217, 223, 229, 235, 245, 251, 257, 269, 275 i 281 de 1935; i núms. 12, 18, 24 i 30 de 1936 (en total, 18 articles publicats del 5 de setembre de 1935 al febrer de 1936).
- DELS SANTS OLIVER, Miquel. *Catalunya en temps de la Revolució Francesa*, Barcelona: Il·lustració Catalana, 1917.
- OSSORIO Y GALLARDO, A. *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. 2a edició. Barcelona: Grijalbo, 1977.
- PELLA i FORGAS, Josep. «Unes memòries de la Guerra de la Independència». A: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. VI (1911-1912), pàgs. 1-6; 420-430; 479-501 i ss.

- PLA Y CARGOL, J. «La moral cívica de los gerundenses durante los sitios de 1808 y 1809», *Estudios de la Guerra de la Independencia*. Vol. I, Saragossa, 1964, pàgs. 417-425.
- PLA I CARGOL, J. *Els setges de Girona el 1808 i 1809*. Barcelona: 1962.
- PLA Y CARGOL, J. *La guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas*, Girona- Madrid, 1952.
- PORCET, Pau. *Llibre de polítiques i curiositats. Memòries (1788-1856)*. Edició a cura de Jaume Codina. Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Ajuntament de Sant Boi, 1995.
- DE PUIG, Lluís Maria. *Tomàs Puig: catalanisme i afrancesament*. Barcelona: IEC, 1985.
- RAHOLA, Carles. «La dominació napoleònica a Girona». A: *La Revista*, núm. 50, Barcelona, 1922.
- RAMISA I VERDAGUER, Maties. *Els catalans i el domini napoleònic (Catalunya vista pels oficials de l'exèrcit de Napoleó)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- ROURA I AULINAS, Lluís. *Guerra Gran a la ratlla de França*, Barcelona: Curial, 1993.
- SIMON, Antoni. «Literatura popular i lluita antifrancesa. Girona, 1808-1809», *AIEG*, XXIX, Girona, 1987, pàgs. 247-259.
- SIMON, Antoni. «Memorias y diarios personales de la Cataluña Moderna», *Historia Social*, 2, 1988, pàgs. 119-134.
- TORRES, Xavier. *Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas (segles XVI-XVIII)*. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona. Girona: Curbet CG, 2000.
- VALSALOBRE, Pep. «Que acàmpia qui puga o el relat de les peripècies del rector de Vilafreser a la Guerra Gran: llengua i estil», *Quaderns, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 1992-1994, [1994], pàgs. 243-259.
- VILÀ CALÍ, Agustí M. «Una família de Franciac i les guerres amb França», *Quaderns de la Selva*, 5, 1992, pàgs. 79-91.
- VILAR, Pierre. «Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó», *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona: Curial, 1973.

NOTÍCIA PER INSTRUCCIÓ DELS HEREUS DE CASA THIÓ
DE FRANCIACH, DE LO QUÈ PASSÀ DES DE LO ANY 1794 EN AVANT

En lo any 1794 se mogué una gran revolució en Fransa, y esta fou moguda del Parlament de la Cort Real, lo que sens estos lo Reyno podia deliberar. Estos, pues, intentaren proclamar-se per reys o fer-se una república, quedant ells los caps del regne, apoderant-se luego¹¹ de las personas reals per a fer sentència de ellas, lo que executaren. Però estant estos al govern ja no faltaren altres que desitjaren ser dels principals, y poder govenar. Alashoras, se mogueren novas revolucions, que lo poble lo un se feya de un partit y la altre part de altre, y entre ells se fèyan contínua guerra, y lo partit que guanyava assessinaba los del altre partit y quedava manant. En estas revolucions surtí un anomenat Roba-Espiera,¹² que intentà fer una guillotina¹³ y ab est instrument tallaba o llevaba lo cap al que sentenciava a mort; y aquest guillotina¹⁴ la major part de la Fransa, y assossegà las revolucions.

Antes de estas revolucions de Fransa se esperimentaren grans senyals en lo cel, que se vèyan en la part de Fransa. En certas horas de la nit, la una ocasió se veyá lo cel que apareixia esta[r]¹⁵ dia clar, altre ocasió se veyá tot vermell, y altre groch y blau, ab tanta varietat y sempre ab gran claredat en aquella part, que era cosa que admiraba a tot lo món.

Assò no era altra cosa sinó una manifestació del cel [de] las calamitats y misèrias¹⁶ que avían de succehir y els màrtirs que avían de morir en las

¹¹ El sentit d'aquest mot al llarg del nostre text és "de seguida", per això a vegades apareixen les formes *luego después* i *después luego* "immediatament després".

¹² Maximilien de Robespierre (Arràs, 1758-París 1794). Polític i revolucionari francès.

¹³ Mot sense documentació al DCVB.

¹⁴ «Un italià, Joan Gabusera, 'professor de escultura a lo natural', instal·la, durant aquells mesos, al carrer dels Escudellers, la seva col·lecció d'estàtues o figures —de cera probablement, per l'estil del gabinet de Curtius al Palais Royal de París, tan conegut en temps de la Revolució — i l'obre al públic a dos reals l'entrada. No hi ha barceloní que no passi per la sala a contemplar, ple de compassiva curiositat, les imatges de Lluís XVI, Maria Antonieta i el petit Delfí, que hi figuren el primer terme.» (M. S. Oliver, *Catalunya i la Revolució Francesa*, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, vol. XXXIII, 1917, pàg. 195.

¹⁵ Mot de difícil lectura. Lliçó conjuntural.

¹⁶ Pau Porcet apunta també les calamitats i inclemències dels temps derivades dels moments polítics: «Segons com bénen molts anys, vista lo any 1808, abent passat guerres, treballs y misèrias y Constitució, em expirimentat no més que càstich del cel sobre la terra: que sequetats, que frets, que vents, que pedregadas...», pàg. 146 de l'edició esmentada.

revolucions, com se verificà, pues estos que se apoderaren del govern no feren altra cosa que establir la llibertat (seguint la major part de estos la secta dels francsmasons), perquè era tot perseguir lo christianisme, manant plantar¹⁷ un arbre al mitg de la plassa y al cim de l'arbre una arca-da, y est arbre se nomenava lo arbre de la llibertat;¹⁸ y allí se avia de prestar lo jurament de fidelitat a tota la Convenció, prometent seguir las suas màximas, que era admètrer tota espècie de llibertat y ygualtat. Y los ver-daders christians no podían prestar, ni volían, est jurament, y de aquí resul-tava que qui no volgués prestar est jurament immediatament lo matàvan. Que conflicte per los christians y que màrtirs en aquella ocasió!, que molts sufrían la mort antas que cedir a la voluntat dels tirans.

Lo Rey de Fransa¹⁹ era de la sanch²⁰ de la casa de Borbon, de la qual sanch descendeix lo Rey de España. No podia menos lo Rey de España y los // de la part del nort de vengar la mort dels reys infelizados de Fransa, per lo que declararen la guerra²¹ contra Fransa. Però esta guerra de España ab Fransa no durà més que dos anys, que ja no faltaren partidaris dels francesos que facilitaren las paus.

Antes de esta guerra se reparà altre senyal, y fou que de dos a tres dias passaren papellons²² de tota varietat de colors. Y jo los viu passar, diri-gint-se tots a la part Fransa, y passàban ab tanta espessedat que apareixia se tocàban uns a altres. Y vas²³ sentir dir a mon avi que antes hi avia hagut

¹⁷ Col·locar, posar dret, en un llenguatge més aviat familiar.

¹⁸ Subratllat a l'original. Vegeu A. Elorza, «El temido árbol de la libertad», dins J. R. Aymes (ed.) *España y la Revolución Francesa*, Barcelona, Crítica, 1989. «Els informes de la policia assenyalen que a Barcelona mateix cal arrencar de les parets arbres de la llibertat pintats en papers. Hi havia, per tant, partidaris de la llibertat. Molts barcelonins els identificaven amb membres de la colònia francesa de Barcelona.» Vegeu Pierre Vilar «Ocupació i reistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó», dins *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona, Curial, 1973, pàg. 103.

¹⁹ G. Anes, «Las noticias sobre la muerte de Luís XVI», dins *Estudios de Historia Social*, núms. 36-37, 1986, pàgs. 63-76.

²⁰ «Lligam de parentiu entre els descendents d'un mateix avantpassat.» (DCVB).

²¹ L'execució de Lluís XVI, el 21 de gener de 1793, va provocar que Carles IV, el 25 de març següent, declarés la guerra a la República Francesa. Vegeu «Els primers plecets poètics impresos sobre els esdeveniments de França: entre el romanç de cec i la propaganda institucional», dins Max Cahner, *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849)*. Vols. 1, Barcelona, Curial, 1998, pàg. 141 i ss.

²² Papallones.

²³ Vaig.

unas guerras en las parts de Itàlia y que antes de passar las tropas de España avían passat també los papellons.

Después passaren las tropas de España, en gran número de infanteria y cavalleria, ab tots pertretxos de guerra, ab tot un esculliment de tropas que éran dignas de mirar. Se acordonaren estas tropas en la ralla de Fransa²⁴ y luego se acamparen al Buló,²⁵ guanyant ab poch temps totas las fortalezas que hi havia en aquells recintos. Se fortificaren al Buló, construint baterías tant artificialment que era un primor, e incapaz de quedar vensuts. En breu se acercaren a Perpiñà y, de allí, no podent entrar-hi, se retiraren ab bastant pèrdua al Buló; y des de allí no adelantaren més. Lo general que manava lo exèrcit se deya Ricardos,²⁶ y aquest general, de la retirada que féu de Perpiñà,²⁷ fou cridat a Madrid, y no se véu més. Alashoras se cridà a Madrit lo Conde la Unión,²⁸ molt militar y patrici bo, però menor de antiquitat a altres tinents generals de l'exèrcit. Est conde fou instituït // general en gefe de tot lo nostre exèrcit, manant interinament en la sua ausència lo exèrcit lo tinent general més antich, Conde Amerillas.²⁹

En est intermedi se comensàren a formar las trahicions en España. Estava ja en la cort de España per ministre don Manuel Godoy,³⁰ que, com se veurà, ha estat lo destructor de España. No podia menos est y lo general conde Amerillas tenir sa col·ligació;³¹ perquè en esta època dit Amerillas, ab tots sos sequaces, resentit de aver elegit per general al conde La Unión, feren un convit en lo camp del Buló, convidan-t'hi los generals enemichs, quals hi assistiren; y segurament allí tramaren la trahició.

Al cap de alguns dias, arribà de Madrit constituït general lo conde La Unión. Manà después de alguns dias de aver arribat atacar los francesos

²⁴ «L'impacte de la Revolució Francesa al sud de l'Albera», dins Max Cahner, *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849)*. Vols. I, Barcelona, Curial, 1998, pàg. 123 i ss.

²⁵ El Voló.

²⁶ Antonio Ramón Ricardos y Carrillo de Albornoz (Barbastre 1727-Madrid 1794). Militar castellà.

²⁷ *A causa de la retirada...*

²⁸ Luís Fermín de Carvajal y Vargas Brun (Lima 1752-Pont de Molins 1794).

²⁹ Marquès de Las Amarillas, capità general interí. Vegeu, Lluís Roura, *Guerra Gran*, op. cit., pàgs. 115, 123, 126.

³⁰ Manuel de Godoy y Álvarez de Faria (Badajoz 1767-Paris, 1851). En iniciar les guerres amb Anglaterra (1796-1802 i 1804-08) va provocar una forta recissió econòmica, molt notable al Principat.

³¹ Coalició, federació.

respecte de comensar ells, y ningun tinent general volia complir son deber, sinó desbaratar. Y vista la sollicitud de dit general y lo molt aplauso [*que*] tenia ell de tots los soldats, temen[t] tal vegada no se'ls frustràs la idea, resolgueren tirar una bala de fusill per detràs a dit conde general y lo deixaren mort allí.

Alashoras se dispersà tot lo exèrcit, retirant-se hasta Gerona. Y més avant abandonant tot lo camp parat del Buló, y així mateix lo castell de Figueras, fent-lo entregar per lo Governador ab ordre real y firmat de mà del Rey. Què podia ser sinó ab la col·ligació de Manuel Godoy, perquè des de aquella època en avan sempre seguí las màximas dels francesos fins acabar de conquistar la España, anant oprimint la iglésia, tolerant y prometent llibertat lasciva, essent ell casat ab dos donas³² y la última aparentant ab la sanch real de España. // Alashoras se posà sobre tots los tribunals, procurant que ningú pogués tenir *vidit* sobre ell, apropiant-se lo títol de Príncep de la Pau y Almirante de Índias, títol que no se avia donat de molts anys en esa part y no se daba sinó a un fill de Rey. Estant-sa las tropas retiradas en la part de Gerona, moltas se anàvan dispersant ab diferents parts, qual és camí real de Barcelona. Apareixia [*que*] un podia vèurer passar tropas dispersas y expatriats de la part de Figueras y també de Gerona, que ja comensàban a fugir; era tal confusió y desespero avent tingut que abandonar-o tot per fugir tant precipitadament. Però a no tardar molt temps arribà altre general anomenat Urruti,³³ qual tornà a reunir las tropas y féu retirar los francesos immediatament en la altra part de Fluvià, en las immediacions de Figueras. Y luego después³⁴ vingueren las paus y se tornaren las cosas altra vegada en lo mateix estat que estàvan antes de la guerra. Esta guerra se comensà lo any 1793 y se finí lo any 1795.

³² Godoy es va casar en 1797 amb Maria Teresa de Borbó, comtessa de Chinchón, cosina germana de Carles IV, de la qual es va divorciar. En 1829 es va casar secretament amb la seva amant Josefa Tudó i Català.

³³ José de Urrutia y de las Casas (Barcelona 1728-Madrid 1803). Fou nomenat capità general arran de la mort del comte de La Unión.

³⁴ Immediatament després.

*TRACTAREM ARA DE LAS RUHINAS E INCLEMÈNCIAS QUE PER CAUSA
DE LA GUERRA PATIREN A CAN THIÓ*

Luego que se comensà a dispersar lo exèrcit, en esta de Franciach se aposentà lo regiment de Santiago de Cavalleria, intimant-nos a l'arribar que dins tres dias se avia d'entregar Gerona; y dient-los jo la resistència que podrían o voldrían fer-los, respingueren que a l'arribu dels francesos // se retirarian hasta Barcelona, y que si allí anaban no se detendrían hasta Madrit, que tardarian atrapar-los. Que alivio y consol per nosaltres! Después vingueren comisionats per establir hospitals en tota la carretera y Marina. Nos intimaren a nosaltres que dins sis horas tinguésem la casa desambarassada, que la volían per hospital y que después de sis horas serían ja los malalts allí, com succehí; però fent medis extraordinaris logràrem que se posés lo hospital en lo hostel de la Thiona. Y així fou precís fer venir altre hostaler a casa, perquè lo que era en lo hostel no volgué fer més de hostaler. Nova confusió en un temps tant crítich, y esser tant precís aver de tenir hostel allí, per lo gran número de gent que passaba. Però vingué altre hostaler y, no fent-li pagar res de arrendament, posà lo hostel en casa. Que tropell!, tenint-nos de reduir a dalt, tenint que vèndrer la major part dels caballs per no poder manar³⁵ las terras, respecte de ser lo hostel contínuament ple de gent y carros de brigada,³⁶ que una nit sola se'n contaren passat de sinch-cents, y així ple de tropas que anaban divagant de una part a altra.

TRACTAREM ARA DE NAPOLEON BONAPARTE

En eixa campanya referida se trobaba Bonaparte official menor y en la actualitat se troba emperador. Est comensà per la carrera de militar, y fent-lo ja general de exèrcit lo enviaren a Egipte. Y mogué allí grans dissencions entre los virreys del moro, sabent-ne seduhir alguns, seguint ell també totas las màximas que li acomodaban y fent-se de la mateixa secta per a lograr millor sos fins y sempre ha tingut las mateixas màximas en tot lo que ha // conquistat, protegint, y aparentant ell ser lo mateix que aquell de qui pretenia ser dueño o apoderar-se. Però no foren bastants las astúcias

³⁵ Menar.

³⁶ Aplec de carros que van junts. El mot *brigada* apareix al DCVB sense documentació.

per poder permanèixer en lo Egipte, pues en breu quedà son exèrcit sumergit allí, y solament pogué escapar-se ell ab alguns altres y pochss. Però luego de aver ell arribat en París lo feren principal de la Convenció, y posant-se ell absolut, y destruint y acabant los demás de la Convenció, proclamant-se luego per rey y después emperador, que ha estat la admiració de tot lo món. Hasta ab las suas picardias³⁷ engañà lo Sumo Pontífice Pio 7, avent sa santedat vingut des de Roma a París a coronar-lo emperador, fent-li entèndrer que ell era un cathòlich verda-

Retrat d'Álvarez de Castro.

der y que anava per protegir la religió (essent ell un protestant consumat y un aniquilador de la Santa Iglésia, com se veurà). Pues en recompensa de tan gran favor se apoderà de tots los seus estats y dominis y se l'enportà, y lo ha tingut com a un vil esclau y presoner en Fransa, engañant y seduint ab las mateixas mans los reys de Itàlia, Prússia y demás, un per un, anant-los conquistant, tenint adelantada la seducció en los principals dels regnes, donant ell per principal arma la llibertat lasciva. Ja quédan baix son poder tots estos reys, exceptuat la Rússia y Turquia, que sempre ha tingut paus ab la Rússia y lo turch li ha tingut guerra.

AQUÍ TRACTAREM DE LA VINGUDA DELS REYS DE ESPAÑA A BARCELONA

En lo més de setembre de l'any 1802 vingueren los Reys de Espanya, // Carlos Quart y Doña Maria Lluïsa, ab tota la familia real y sos servitores, a Barcelona, a celebrar las bodas del Príncep de Astúrias Fernando Séptimo, que se casà allí ab la infanta del Rey de Nàpols, y lo Príncep de

³⁷ Astúcies.

Nàpols se casà ab la infanta de Espanya. Acudí allí també lo Rey de Etrúria³⁸ y la Reyna, que era filla de Carlos Quart Rey de Espanya. Se feren en Barcelona unas grans festas, las majors que se podían esperar vèurer en altra capital. Des de Barcelona anaren a Gerona³⁹ y Figueres los Reys de Espanya, Etrúria y Godoy; visitaren los fortins y així mateix lo castell de Figueres. En Gerona⁴⁰ també se feren grans festas,⁴¹ com pertaïnia a tal ciutat. En aquella ocasió los Reys de Espanya estàvan en tanta ostentació y grandesa que no hi avia altra en tota la Europa. A Godoy en totas estas ciutats se li feren grans honors, posant-se ell sempre después del Rey. En tots los honors que se li fèyan sempre demostraba ser poch per ell, que li apareixia que en Espanya no hi avia cosa de la sua satisfacció, que sols apreciaba lo que era vingut de Fransa; y una araña⁴² que hi avia molt exquisida en lo Allotge⁴³ de Barcelona se l'amportà junt ab ell a Madrid.

Estant ja Godoy sobre lo estat que desitjava de ser sobre los principals del regne, per tenir la Reina Maria Lluïsa de sa mà y tenir-se los dos gran amor, vehent-se ell tenir domini sobre lo Rey per la amiatat [que] avia contret ab la Reyna y que lo Rey ja no podia deliberar sens ell, ja no faltà que dit Godoy se amparà de la protecció de Bonaparte, per lo que pretenia per medi de ell posar-se al trono per Rey de Espanya. Pues luego comensà Godoy a fer acusacions falsas contra Fernando a son pare Carlos Quart, a fi de poder lograr la sua mort. Son pare Carlos, tonto, sens coneixement, lo arrastaba y mortificaba, y disgustant y mortificant a Fernando

³⁸ El reialme d'Etrúria fou creat per Napoleó a Toscana (1801-1807) en abolir-se el gran ducat. En 1801 s'establí la monarquia amb Lluís de Borbó, duc de Parma, nebot de la reina d'Espanya, Maria Lluïsa. Lluís I, en morir (1803), fou succeït per la seva muller, Maria Lluïsa, regent de l'hereu Lluís II. (GEC). Vegeu Emilio Grahit, «Paso de la reina de Etruria por la ciudad de Gerona», dins *Revista de Gerona*, I, 1876-1877, pàg. 352. AHMG, VI.2.2. Lligall núm. 1. Visita de la reina d'Etrúria, Girona, 1808.

³⁹ AHMG, VI.2.2. Lligall núm. 1. Visita reial de Carles IV a Girona, 1802.

⁴⁰ «Girona abans dels setges» dins Ramon Alberch i Fugueras, *Els orígens de la Girona contemporània. La crisi de començaments del segle XIX*, Girona, IEG, 1978, pàgs. 3 i ss. Girona tenia en 1803, abans dels setges, 7.125 habitants. En 1815 la ciutat en tenia 4.551. L'enfonsament demogràfic és evident.

⁴¹ *Gerona festiva en las demostraciones con que recibió y obsequió a los SS. Principes de Asturias, Don Fernando y Da. Maria Antonia de Borbón en los días 22, 23, 26 y 27 de octubre de 1802*. Girona, por Vicente Oliva, [1802], 46 pàgs.

⁴² Canelobre sense peu, amb molts de braços per posar-hi els llums.

⁴³ Lotja.

se mortificaba sa esposa, com és natural; y així en breu sa esposa morí. No deixà ab majors iniquitats alashoras a calumniar a Fernando, vehent que son depravat fi anava de victòria.

En est intermedi morí lo Rey de Etrúria, que proporcionó⁴⁴ y so color⁴⁵ per tràurer las tropas de España per posar en obra son projecte lo malvat Godoy. Luego ja se envían las tropas més floridas de España a Etrúria en gran número, ab títol⁴⁶ de auxiliar la Reyna de Etrúria, perquè no se li moguéis algun disturbí en son regne respecte de la mort de son marit. Tot assò ja era ab conveni de Bonaparte; perquè después de ser las tropas a Etrúria, Bonaparte ja las destinà per son auxili, y luego después manà a la Reyna de Etrúria que dins quaranta-vuyt horas partís de Etrúria ab tota sa família y vinguéis a España; lo que tingué que posar en obra. Fora la Reyna, ja se apoderà Bonaparte de tots sos estats.

Después o entremitg de tot assò, Godoy féu altre acusació contra Fernando a son pare, exposant entre otras cosas que volia alsar-se per rey e intentaba dar la mort a son pare, y est manà luego fos pres Fernando⁴⁷ y lo arraparen⁴⁸ estretament. Però en breu se justificà molt bé y se veyé que tot era una inventiva de Godoy per calumniar a Fernando. // Estant Fernando en estos apuros se reparà que lo sol estigué tres dias sens resplendor. Est senyal no podia ser altra cosa sinó un anúncio de la fatal desgràcia que en breu patiria lo regne de España. Se reparà altre senyal lo dia del Divendres Sant al matí, del mateix any 1807. Estant tot lo món o cel serè sens vèurer-se un núvol xich ni gran, féu un gran tro, tan clar y distint que admirà a tot lo Principat.

Justificat Fernando de la calúmnia que li avia fet Godoy, alashoras lo Rey son pare renuncià la Corona a favor de son fill Fernando; y luego se posà a governar la Corona. Alashoras se mogué una gran revolució a Madrit y se posà pres a Godoy, cridant tot lo poble per la sua mort; però

⁴⁴ Ocasíó oportuna.

⁴⁵ «Color significa alguna vez razón o causa, que en latín vale *species*, exemplo: so color de santidad engañan los hipócritas.» (Diccionario Covarrubias)

⁴⁶ Amb motiu, amb excusa.

⁴⁷ Vegeu el fullet de Melcior Andario i Castellvell, *Elogio del rey nuestro señor Don Fernando VII, detenido y preso en el palacio de Valencey en Francia por el enemigo común del género humano, el emperador Napoleón*, por ... Reimpreso en Gerona por Vicente Oliva, 1808, 47 pàgs.

⁴⁸ Prendre o separar violentament.

no se pogué efectuar perquè Napoleon Bonaparte lo demanà, ab capa⁴⁹ de donar-li la sentència corresponent al crimèn y per demostrar-se protector de Fernando, no podent est demostrar-se-li rebelde per tenir moltes tropas francesas dins son regne y estar ellas apoderats de Portugal, y així mateix tenir en son mando com a aliats vint mil de tropa espanyola, que se facilità a la entrada de Portugal fent vèurer Bonaparte que venia per a guardar la marina de Portugal, perquè los inglesos no fessen un desembarch allí, per tenir alianza lo anglès y portuguès y tenir guerra Fransa y España contra lo anglès; fent vèurer Bonaparte al Rey Fernando que enviaba las tropas francesas per ajudar-li a reconquistar Gibraltar. No era esta la intenció de Bonaparte, de lo que aparentaba fer de guardar la marina de Portugal, sinó fer la rapiña dels Reys. Però lo Rey de Portugal li penetrà la picardia: sabent que ja entràban los francesos ab los espanyols, se escapà lo Rey y tota la sua fa-/-mília y los principals que le volgueren seguir; y se n'anaren, protegits de l'anglès, al Brasil, que ja és de sos estats. Apoderats los francesos de Portugal, se apoderaren també de las tropas espanyolas que avían ajudat als francesos a la conquesta de Portugal, desarmant-los y tenint-los com a presoners. Però los inglesos después luego feren un desembarch a Portugal y ab breu temps se apoderaren de tots los francesos, y així mateix dels espanyols [*que*] tenían ells presoners. Però los francesos se rendiren ab capitulació y ab lo pacte que los avían de tornar a Fransa; y condescendiren en això los inglesos, y después de la revolució de España tornaren los inglesos las tropas espanyolas a España.

En est intermedi de la reconquesta de Portugal succehí que acabaren de entrar los francesos dins lo Regne de España. En Catalunya entraren en lo mes de febrer de 1808, venint ells ab tanta quietut que ningun ne sabia res, de Gerona ni de Figueras. Se presentaren en Figueras, de improvís, 8 mil francesos, dient que passàvan de trànsit al governador del Castell, com ell ja ho deuria saber; y ell no sabia res de tal vinguda. Tenint dit Governador consell si los faria resistència, resolgué que no, perquè éran molt poch los soldats que tenia per la guarnició. Feren pues nit los 8 mil francesos en la vila de Figueras, e immediatament dit Governador donà part al Governador de Gerona que per lo endemà arribaria aquella divisió de francesos en Gerona. Envían luego los de Gerona a la posta un comis-

⁴⁹ «Cosa que serveix per amagar o disimular quelcom.» (DCVB).

sionat en Figueras per indegar a què venían aquells francesos y en què modo se avían de tractar. En Gerona tampoch hi avia més que tres-cents soldats, // que no se podia ressistir. Lo endemà al matí tornà lo comissionat y digué que aquella divisió passava de trànsit y que en aquell mateix dia arribaria a Gerona, y que se avia de donar pa y etapa⁵⁰ a tota la tropa y se avían de allotjar a las casas de lo modo fos possible. Lo endemà proseguiren son viatge sens detenir-se un instant hasta a Barcelona, ahont se quedaren. Allí aparentàban estar detinguts aguantant la ocasió per embarcar-se, però se entenían ab lo general de Barcelona, Espeleta.⁵¹ Ja sabia ell tota la picardia, pues avia arribat pochos días antes de Madrit, enviat per Godoy; pues al cap de poch temps ja los ho entregà tot. Ja se volían sublevar los barcelonins y destrozat los francesos, però Espeleta sempre los asseguà, dient-los: «...quietut, quietut, que sempre que veja vénen per alguna picardia jo avisaré y facilitaré tots los medis per a fer frustrar sos ideas; que no és encara hora de mōurer res, que nos ne redundaria mal.» D'esta manera anà asseguant los barcelonins, y entretant se anaren antrant y apoderant de la Ciutadella y Monjuich, y anaren entrant fins al numero de 47 mil francesos. Estas tropas passàvan ab molta quietud⁵² per lo camí, sens dir res ni tocar res a ningú. Mentres se anàvan apoderant de Barcelona, ja vingué altra partida, que se apoderà del Castell de Figueras. En Gerona, considerant-lo indefenso, no deixaren sinó un comissari de guerra francès; en Hostalrich, se'l miraren també indefenso y no hi deixaren algun soldat.

TRACTAREM AQUÍ DE LA CONVOCACIÓ DELS REYS DE ESPAÑA A BAYONA.

Tenint Bonaparte a Godoy en son poder, demanà lo Rey Carlos y Doña Maria Lluïsa a Bayona y essent ja estos allí, alashoras cridà al Rey Fernando la Reyna de Etrúria y demás infants, fent-los evident que allí se tindria una junta o congrés en lo qual se tractarían cosas molt útils y convenients al govern de España; però al tenir tots estos allí a Bayona, se apoderà de tots ells y ab violència los féu renunciar lo dret que tenían a la corona de

⁵⁰ Localitat on les tropes en marxa s'aturen per a passar la nit. (DCVB)

⁵¹ José de Ezpeleta y Galdeano (Pamplona 1740-Madrid 1823). Militar, primer comte d'Ezpeleta. En 1808 fou anomenat capità general de Catalunya.

⁵² Amb absència de moviment i d'agitació.

España⁵³ a favor seu, y luego posà al Duque de Berg o Murat,⁵⁴ son conyat, regent del regne de España. Y est luego féu circular un estampat⁵⁵ en lo que donava al públich la renúncia [*que*] avían fet las ditas personas a la corona de España. Envià també lo paper sellat de Napoleon concedint una gràcia a nosaltres catalans, donant permís de poder tenir armas, lo que nos estava prohibit per Felip Quint. Féu circular altre ordre en los caps de partit per tots los officials, prelats de religions y clero major, per fer estos una subjecció⁵⁶ al Governador que representava al Duque de Berg, qual subjecció era la obediència al nou govern de España, lo que viu verificar en Gerona.

Passà después un altre ordre de Bonaparte manant comparèixer a Bayona als grandes de España, alguns senyors bisbes, los generals de las religions y dos comissionats de cada ciutat que té vot en la Cort, ab títol d'establir allí noves constitucions del Regne d'España. De Gerona hi avia de anar los dos comissionats y lo Ilustríssim; y verificaren la marcha en lo temps asseñalat, però foren pochhs los que arribaren a Bayona, respecte que tot España se sublevà en un mateix temps y se detingueren tots quants se trobaren que anàban a Bayona. Esta revolució per tot España fou moguda per lo poble baix y la gent de menos llums, a pesar de que la gent de més coneixement dèyan que era una temeritat lo alsar-se, pues no teníam forsas, tant de tropas ni menos armas, ni tenir cap en lo Regne per a protegir y estar los francesos apoderats de tot lo principal del Regne; però en res se trobà dificultat esta gent ordinària, sinó posar-se tots contra los francesos y alarmar-se contra ells y alashoras fou precís, de bon grat o per forsa, a la gent de llums protegir per anar contra francesos, pues del contrari se exposàban a ser assassinats per lo poble baix; com en molts parts succehí, que en la revolució a aquell que comensàban a dir «és gavaig» ja no escapaba de sas mans sens pèdrer o acabar la vida.

⁵³ Pedro Cevallos, *Exposición de los hechos y maquinaciones que han preparado la usurpación de la corona de España y los medios que el emperador de los franceses ha puesto en obra para realizarla*, Gerona, imprenta de Agustín Figaró y Oliva, 1808.

⁵⁴ En 1806, Napoleó I adquirí el ducat i el passà al seu conyat Joaquim Murat; el 1809 passà a Lluís Bonaparte, rei d'Holanda. El 1815 passà a Rússia. (GEC)

⁵⁵ Imprès, circular. Accepció no recollida al DCVB.

⁵⁶ Sotmetiment.

Manresa fou la primera ciutat de Catalunya que se sublevà y fou de aquest modo. Avent enviat Murat lo paper sellat també a Manresa, los manresans, luego de tenir lo paper allí, lo cremaren en lo mitg de la plasa. Sabent això los francesos que éran en Barcelona, enviaren una divisió allí per a castigar o apassiguar los manresans; però sabent los de Manresa que anava una divisió francesa allí, se armaren alguns cinquanta y anaren a recibir-los en la part del Bruch. Y amagats allí per las matas comensaren a tirar als francesos, que comensàban a lograr victòria dels gavaigs. Y considerant que en breu tornarían los francesos ab majors forsas, comensaren a dar providèncias,⁵⁷ cridant tots los pobles vehints, per medi de un somatén⁵⁸ general, que acudissen allí sempre que los francesos tornassen; y així mateix disposant se fessen balas de ferro de las reixas y balcones de Manresa, per no tenir plom per las escopetas de caçar, que eran las únicas armas que hi havían per pelear contra los francesos.

En efecte, lo dia sinch de juny de 1808, dia que era aquell an de le vinguda del Esperit Sant sobre los Apòstols, tornaren los francesos embestir per Manresa ab major forsa, ab la millor infantaria y cavalleria de corazeros. Y sabent los manresans que los francesos tornàban, tòrnan a recibir-los a la part del Bruch, tocant ab las campanas a somatén en tots los pobles vehins, y acudint també allí fent tota la resistència possible. Y tingueren tal acert las nostras balas de ferro que en breu derrotaren la major part de aquella divisió, y en particular los corazeros, que ab las balas de ferro foren derrotats, que éran las úniques que travessàban las corazas. Vista los francesos la derrota [que] avían patit, los que quedaren tingueren que fugir precipitadament a Barcelona, cometent en la retirada moltes cremas de casas y assassinant a quants paysans⁵⁹ trobàban, violentant y anastant⁶⁰ ab las bayonetas algunas criaturas que trobàban.

⁵⁷ Prendre mesures.

⁵⁸ «Los somatenes y migueletes» [manats per Clarós, Rovira, Llobera, Gay, Barris i Pons] dins J. Pla i Cargol, *La Guerra de la Independència*, op.cit., pàgs. 219-220.

⁵⁹ Gent del país.

⁶⁰ «Els clavaven l'extrem d'una llança, alabarda, pica, etc.».

En Gerona⁶¹ se sublevà lo dia 5 de juny del mateix any,⁶² y esta sublevació fou moguda per quatre vandolers de Salt y a estos se uniren alguns altres de aquells pobles vahins. Y se'n entraren dins Gerona, cridant: «Vínigan las armas per anar contra los francesos!» Estos ja tenían de sa part lo poble baix de Gerona; però en est dia no se féu res en Gerona, y esta gent se retirà a ses casas, per no aver estat protegits dels principals, per vèurer era una temeritat sublevar-se per estar Gerona indefenso, respecte de // no tenir los canons muntats ni tenir municions. Però lo endemà tornà esta mateixa gent ab major número a entrar dins Gerona, compareixent també los de Salrrà y cridant junts: «Vínigan las armas per anar contra los francesos!», volent a tot esforç⁶³ que Gerona los protegís y se declaràs també contra francesos. Ja se feren luego del partit de estos los officials de Ultònia,⁶⁴ encara que ab algun dissimulo. Luego, estos de la revolució van per a pèndrer lo governador y li fou precis fer-se luego de la part de ells. Prengueren també lo comissari francès que hi havia, volent-lo matar en

⁶¹ Heus aquí la descripció que Emili Grahit ens ofereix de la Girona de 1808, en la introducció a la seva *Historia de los sitios...* Editada a la nostra ciutat per Paciano Torres en 1896: «*Gerona en 1808 presentaba los caractères de las ciudades sujetas de antiguo a las servidumbres que llevan consigo las plazas de guerra. Encerrada en un recinto murado, sus calles eran estrechas y tortuosas por más que tuviese algunos edificios bastante bien construídos, sobre todo iglesias y conventos. La vida que llevaban sus habitantes, era monótona con sus ribetes, cada familia parecía triste; sin reuniones, sin apenas teatro, sin diversiones, cada familia parecía vivir por sí sola. La población llegaba a unos catorce mil habitantes, cuya cuarta parte la componían frailes, monjas, clérigos, estudiantes, pobres y asilados en los establecimientos benéficos. Contaba además de la catedral, la colegiata de San Félix, cinco parroquias, nueve conventos de hombres, tres de mugeres, una casa de beatas, un seminario, un hospital general, un hospicio y otros establecimientos análogos.*

»*Había un gobernador encargado a la vez de lo militar y de lo político, un teniente de rey, un sargento mayor, un alcalde llamado también mayor para la administración de justicia, un ayuntamiento y una corta guarnición del regimiento de Ultonia.*» (pàg. 3).

«*La posición de Gerona, en una garganta, de paso preciso para ir del Ampurdán al interior, y las condiciones del llano y montañas que la rodean, recomendables por las dificultades del ataque, son nuevos motivos para que siempre se haya considerado sostenerla como plaza fuerte y de aquí el empeño del ejército francés a principios de este siglo en tomarla, comprendiendo que sin ella se la hacía muy difícil la lucha y la comunicación con Francia.*» (E. Grahit, *Historia de los sitios*, op. cit., pàg. 6).

⁶² *Correo de Gerona* del martes 28 de junio de 1808: en que se da puntual noticia de la expedición del ejército francés contra dicha ciudad y del resultado que tuvo.— S.l; s.n., [1808], 19 pàgs.

⁶³ «A tot esforç», locució que no hem sabut trobar enregistrada.

⁶⁴ Joaquín Pla y Cargol a *La guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas*, (Dalmau Carles Pla, Girona/Madrid, 1953, pàgs. 116-117) traça la història d'aquest regiment, el nom del qual reivindicava que prové de l'espanyolització de la paraula *Ulster*.

gran manera. Y alashoras fou precís a Gerona comensar-se a declarar contra los francesos, encarregant-se del mando de governador lo Tinent de Rey, per ser lo governador un home decrepit. Luego se formà una Junta, y comensà a dar providèncias per montar alguns canons y fer venir artillers, *que* éran los mariners de las vilas de marina. Esta Junta se amparà de la protecció del inglés, lo que anàrent fent las demás Juntas, província per província; y estas y un corsari⁶⁵ que hi avia en St. Feliu de Guíxols comensaren a fer presas de pólvora y plom, y també alguns canons que los francesos portàvan a Barcelona; y ab assò mateix se comensà a posar Gerona en punt de defensa, que del contrari no hi avia ahont recórrer. Al mateix temps se envià un comissionat a Mallorca per vèurer si se podria lograr que vinguessen las tropas que hi avia allí per aver-i també dos tinents generals, lo un dels quals era lo marquès de Palacio y lo altre⁶⁶ que era fill de Gerona. Però no's pogué lograr que luego vinguessen, perquè trobàban grans reparos en poder-se subsistir per la poca gent [*que*] tenían a son mando. //

Sabent los francesos la sublevació de Gerona, surtí una divisió de Barcelona per venir a subjectar a Gerona. En lo dia 18 juny de 1808 arribaren los francesos als rededors de Gerona, y vehent que se resistia la ciutat, probaren de assaltar las murallas. Però vehent que pertot los retxasàban, resolgueren de enviar un parlament demanant pas libre per dins Gerona per a anar-se'n a França; però [*a*] Gerona se quedà lo parlament. Lo endemà al vespre, vehent que los enemichs permaneixían a embestir la ciutat, tement los gironins un gran assalt en la nit, resolgueren enviar dos comissionats al general francès per a tractar algun tant de composició, y més pensant que de esta manera detindrían an lo assalt que amanessaba en la nit, respecte de no aver més tropa dins la ciutat que tres-cents soldats del Regiment de Ultònia y los paysans de la ciutat y alguns paysans de fora que se avían refugiat en ella. Los dos comissionats passaren la nit ab lo general francès en Santa Eugènia, però no deixaren los francesos de donar lo assalt ab viva forza en la ciutat. Però foren retxassats ab molta pèrdua de ells, y de la nostra part no foren més que quatre los morts.

⁶⁵ Vaixell armat.

⁶⁶ En 1799 Joan Miquel de Vives i Feliu (?-Ciudad Rodrigo, Lleó, 1809) fou nomenat capità general de Mallorca, càrrec que ocupà fins al 1808, en què es declarà contra Napoleó i fou nomenat capità general de Catalunya.

Lo endemà al matí tornaren los dos comissionats y digueren a la Junta que los francesos demanàban lo camí per dins Gerona per tornar-se'n a Fransa, y que volían los quatre oficials que tenían, lo del parlament y los altres que tenían ja de antes, y que dins mitja hora se los tornàs la resposta. Vista per la Junta la sollicitut dels francesos y lo assalt tant fort que avían donat a la ciutat y lo no tenir forsas ni pertretxos de guerra per poderla defensar, resolgueren // de tornar enviar los dos comissionats y concedir-los lo pas com demanàban. Van luego los dos comissionats allí ahont los avia dit lo general francès [*que*] se trobaria; però al arribar allí ja no trobaren francès algun, ni se veren en alguna part ningun, que ja se avían tots retirats altra vegada corrents en Barcelona, deixant la artilleria que portàban per lo pla de Gerona.

En la anada y tornada se alsà somatén tocant ab las campanas, acudint a las boras del camí real tota la gent que tenían escopetas, mortificant y matant francesos per tot lo camí, a pesar de aver-los de tirar ab escopetas de cassar, que eran las úniques armas que tenían, y aver-se de aproximar a ells perquè las balas los poguessen dañar, de lo que resultaba que per una escopetada que se los tiràs, ells ne tiràban mil, però la diferència era que las nostras matàvan y ferían a ells, però de las suas rara era la que tocaba. Se acercàvan la gent en las boras del camí, tant en lo pla com en los boscos, sens atèndrer lo que podia destrossar-los la cavallería y circuir-los la infanteria. Però anàvan tant ciegos los francesos que no sabían separar-se infantaria y cavalleria del camí ral, tirant sempre endevant, anant sufrint las escopetadas, no sabent fer altra cosa que posar foch en las casas de las immediacions del camí ral, y en moltas era per cremar los molts que se'ls matàvan per lo camí.

En nostre poble de Franciach cremaren tres cases per enter y la major part de la rectoria; y a casa se cremà lo porxo y lo llenyer. Nosaltres nos refugiàrem a Viloví, ahont portarem lo que poguérem tràurer de casa antes de passar los francesos. Fora que foren los francesos, tornàrem a nostras casas, estant contínuament ab susto, esperant de dia en dia quant tornarían los francesos a embestir a Gerona.

Vista Gerona y los demés de fora que ja se avia lograt victòria de aquell apuro dels francesos, luego se donaren providèncias⁶⁷ per anar mon-

⁶⁷ «Acció encaminada a atendre alguna necessitat» (DCVB).

tant canons y demás, anant la gent ab tant ànimo y gust a maniobrar per la defensa, no tenint altre objecte que anar contra los francesos per defen-sar la religió cathòlica, la pàtria y Fernando Séptimo. Però no faltà Déu Senyor Nostre a protegir nostras accions y a fer-nos guañar impossibles a fins que vingueren las tropas, pues sempre los enemichs anàvan perduts per los camins, trobant sempre qui los feya foch, matant-ne sempre de ells y fent presoners, y no poder ells matar ni agafar los paysans que los esco-petajàvan. En aquest intermedi, en Figueras se levantà un tal don Joan Clarós,⁶⁸ que ja avia estat militar; y est anà reunint gent voluntaris y anà interceptant comboys y fent molts presoners dels que passaben de Fransa a Figueras. Luego se formaren juntas en los demás corregiments, y una Junta que era la principal de tot est Principat, qual Junta se establí en Lleyda, y esta Junta se componia de un vocal de cada corregiment. Y al ser formada esta se logrà lo venir las tropas de Mallorca, parant per primer General lo marquès del Palacio.⁶⁹ Y est, ab dos vocals de esta Junta que tenían la veu de tot lo poble, jurà defen-sar la religió cathòlica y lo regne de España a favor de Fernando Séptimo. Después se compongué altra Junta en Sevilla, y esta representava lo mateix Rey y se deya Junta Central, y se componia de vocals de cada província. De esta Junta se formaren las Corts; y después formaren també la Regència. Tot est Govern sempre se ha amparat de la protecció del anglès, que ha donat moltas dàdivas al Regne de España y ha subministrat de tots effectes de guerra y diners, encara que en qualitat de reintegro.

Luego que fou formada, esta Junta del Principat decretà que se fessen en la província quaranta mil miquelets, o podem dir soldats que baix est títol de miquelets servían de millor gust, y estos avían de ser fets volunta-ris o ab diners, donant-los lo pre[u] diari de una pesseta y pa. Luego tots

⁶⁸ Joan Clarors i Preses (s. XVIII-XIX). Militar. Va participar en la Guerra Gran en el batalló lleuger de Gerona. Fou un home popular en les accions de Molins de Rei i de Girona del 20 d'agost (GEC). «Después de mucho fuego acudieron a su socorro las fuerzas del centro y derecha, con las que mandaba D. Juan Clarós y unidos cargaron con tanta intrepidez a los enemigos que les obligaron a emprender la fuga...». (E. Grahit, *Historia de los sitios*, op. cit., pàg. 164).

⁶⁹ Domingo Mariano de Traggia y Urribarri (Saragossa 1750- ? 1813). Militar. Fou nomenat marquès del Palacio per Carles IV. En 1808 fou nomenat capità general de Catalunya per la junta instal·lada a Lleida, en iniciar-se la Guerra del Francès (GEC). A. Moliner, *La Catalunya resistent...*, op. cit., pàgs. 66 i ss.

los corregiments se posaren a formar los miquelets que tenia cada un senyalats, donant las plassas o graus de officials a la gent més ben vista dels pobles que pretenían est empleo, quedant la major part dels estudiants elegits officials de las compañías que anàvan formant.

En lo dia 21 juliol de 1808 tornaren los francesos a sitiar la ciutat de Gerona y permanesqueren fins lo dia 16 agost,⁷⁰ tenint que sufrir Gerona en tot lo decurs de est siti un continuo tiroteo de balas, bombas y granadas; però sempre defentsant-se ab tot valor y sens temor, que fins las donas demostraren un gran valor portant menjar y bèurer en las murallas y fortins a aquells que defensàban la Ciutat sens tenir temor a las balas y bombas que quèyan. Est siti se levantà per medi de la tropa vinguda de Mallorca y moltas compañías de miquelets que se acabàban de formar, y un somatén general que se manà levantar de tota la gent armada de tot lo corregiment de Gerona al mando del general Caldagués,⁷¹ vingut per lo marquès del Palacio. No fou menos prodigiosa esta acció que las demés, perquè lo enemich no deixaba de tenir major exèrcit, ab molta cavalleria, y lo nostre era molt menor, sens tenir un sol soldat de cavall, que solament en Gerona n'í avia un escuadró de alguns quaranta del regiment que se anava formant, que se li donà lo nom de Húsars de Sant Narcís. Se reuní lo nostre exèrcit en Cassà de la Selva, y se atacaren per la part de la montanya dels Àngels. Y en lo primer dia ja se'ls guañaren las baterias que ells tenían en los recintos de la montaña de Montjuich, y se retiraren tots al pla de Gerona. Y a la nit següent ja se retiraren a tota pressa a Barcelona sens esperar lo endemà que se avían de atacar en lo pla; que si no se'n van, sens una especial providència divina, avíam nosaltres de pèrdrer la acció, per no tenir cavalleria y menors forsas. Levantat que fou lo siti de Gerona,⁷² imme-

⁷⁰ Tomàs Serra, *Gerona agradecida: sermón que en la solemne acció de gracias dedicada el 25 de agosto por la Muy Ilustre Junta general a su Augusto Protector y Generalísimo, el glorioso martir San Narciso por las victorias del 20 de junio y 16 de agosto del presente año de 1808 dixo el M. R. P. Fr. Tomás Serra, lector en Teología del Sag. Or. De Predicadores.*— Gerona por Agustín Figaró y Oliva, 1808.

⁷¹ 15-8-1808. «El capitán general de Catalunya, habia confiado la empresa de libertar a Gerona del sitio que estaba sufriendo, al brigadier conde de Cadalués, facilitándole 300 soldados veteranos...»

(E. Grahit, *op. cit.*, pàg. 52). «La expedició de ajuda de Caldagués», [segon setge] dins J. Pla i Cargol, *La Guerra de la Independència*, *op.cit.*, pàgs. 73-74

⁷² N. M. M., *Triunfo de Gerona/* por N. M. M. [Poesia sobre els assalts francesos a Girona del 1808], 8 fols, s/í, s/n.

diatament se retiraren las tropas en Tarragona, ahont estava ja la Junta del Principat. En tot est siti nosaltres nos retiràrem en Sant Hilari ab tot lo bestiar y mossos, tenint molts treballs per a poder sostenir lo bestiar per a poder después continuar en nostra casa.

Estant ja las nostras tropas en Tarragona, partí lo general Palacio per lo exèrcit del Centro, y quedà per General de Cataluña Vives. Luego est apostà las tropas en las parts de Molins de Rey y se fortificà allí. Después anaren arribant tropas de las que lo anglès prengué en Portugal, y vingué també altre general anomenat Reding,⁷³ y se posaren los dos a manar lo exèrcit. Vingué també altre general, que's deya Lazán,⁷⁴ ab sa divisió aragonesa; y luego de ser arribat se apostà en Gerona.

En lo mes de novembre de dit any entrà un gran reforç de francesos que se contava de alguns trenta mil hòmens y lo general principal se anomenava Saint-Cir.⁷⁵ Est exèrcit immediatament posà un rigurós siti a la plassa de Rosas y a viva forsa se apoderà de ella, però ab bastant pèrdua de gent, quedant presonera y morta tota la guarnició. Luego de aver-se apoderat de Rosas, marxà per Barcelona tota esta gran divisió, prenent la ruta per la Bisbal, Llagostera, Vidreras, y surtí al camí real en las Mallorquinas, voltant per Massanas per apartar-se del castell de Hostalrich. Sabent Vives que esta divisió se dirigia a Barcelona, apostà tot son exèrcit a las parts de Cardedeu, fortificant-se allí per a dar una batalla als francesos; y manà al general Lazán, que estava en Gerona, que levantàs un somatén general de tota la gent armada del corregiment de Gerona; y [que] est ab la sua divi-

⁷³ Theodor Reding (Schwyz 1755-Tarragona 1809). Militar suís que va lluitar contra els francesos. Destinat a Catalunya, va intentar deturar l'exèrcit de Saint-Cyr a la batalla de Llinars o de Cardedeu, desembre de 1808, juntament amb Joan Miquel Vives i Feliu, el qual substituï com a capità general de la Catalunya antibonapartista (GEC). Vegeu L. Gouvion Saint-Cyr, «Páginas históricas del Sitio de Gerona en 1809.» Traducció de F. Girbal Jaume, *Revista de Gerona*, XIX, 1895, pàgs. 120, 147, 187, 212, 246, 273, 302 i 329.

⁷⁴ Luís Rebolledo de Palafox i Melcí (1772-1843), marquès de Lazán i Cañizar. Era germà de José Palafox. «Entró [el marquès de] Lazán en Gerona el día 24 de noviembre. Ocupó enseguida a Puente Mayor, Sarriá y las alturas de la derecha del Ter construyendo dos reductos que descubrían los caminos de Francia y La Bisbal por donde podía venir el enemigo...» (E. Grahit, *op. cit.*, pàg. 61).

⁷⁵ Laurent de Gouvion Saint-Cyr (Toul, 1764- Ieras, Provença 1830). Militar francès. L'any 1808 va ser nomenat general en cap del setè exèrcit napoleònic de Catalunya. Va derrotar els generals Vives i Reding en la batalla de Llinars-Cardedeu, desembre de 1807. L'any 1835 es va publicar un *Journal des opérations de l'Armée de Catalogne en 1808 et 1809* (GEC).

sió, que constaria entre tots de tretse a catorse mil hòmens, se apostàs en Cassà de la Selva, no molestant de ningun modo al enemich, sinó [que] al ser passat lo exèrcit enemich se posàs a sis horas de distància, anant de retaguardia, perquè los francesos poguessen arribar allí ahont los esperava Vives, y que al aver ell comensat la acció arribàs Lazán,⁷⁶ y que de allí no se pogués escapar algun francès. Però al presentar-se los francesos al frente de Vives, se comensà la acció e immediatament se escapà Vives, manant retirar a la divisió que manava ell a son frente, deixant al general Reding ab la acció en lo centro de la carretera y Milans, que manava lo somatén de la marina, y part de tropa a la dreta, quedant derrotada en gran manera la divisió de Reding, podent-se ell ab tot treball escapar, quedant dispersat tot lo exèrcit. Lo general Vives marxà sol en Mataró y allí se embarcà y anà a Tarragona. Reding anà fugint y reunint la gent possible en Molins de Rey, ahont hi avia encara alguna bateria. Però donant-li lo alcanse los francesos fins a Molins de Rey, tingué que escapar-se a Tarragona. Se apoderaren los francesos de las baterias de Molins de Rey y prengueren allí lo general Caldagués y se'l anportaren presoner.

En esta acció se comensàran las picardias en Catalunya, com de aquí en avant sempre anaren de pitjor. Lo general Lazán anà ab tota sa divisió en seguida⁷⁷ de los francesos fins a Sant Celoni, y allí rebé la notícia que ja los francesos avían romput la línia y estàvan cerca de Barcelona. Manà luego retirar a Hostalrich y se posà un poch de desordre en lo seu exèrcit respecte de comensar molts a cridar: «Trahició!», y se dispersà algun tant, que marxaren alguns de la sua divisió fins al Aragó. Se posà gran descontento a tots los del somatén que éran allí y així mateix a tota la demás gent del corregiment, que se esperàban vèurer una completa derrota dels francesos.

Esta acció fou tinguda en lo dia 14 de desembre de dit any. Reunida que tingué la sua divisió en Hostalrich, Lazán se'n tornà altra vegada en Gerona; y en lo dia de Nadal marxà de Gerona al Anpurdà a fer una expedició; però lo temps se li posà inconstant y quasi no pogué fer res. Después li vingué orde que avia de partir ab tota sa divisió per anar a auxi-

⁷⁶ «La divisió del Marqués de Lazán», dins J. Pla i Cargol, *La Guerra de la Independència*, op.cit., pàg. 79, nota.

⁷⁷ Al darrere de.

liar Zaragoza, que estava en los ultims apuros; però al cap de pochs dias de ser ell a las immediacions de dita capital, se va rendir. Est general decretà la quinta en Gerona, yguament en Vich y Manresa, però no se efectuà alashoras més que en Gerona.

En est intermedi fou cridat Vives a la Junta Central, y allí, en càstich, lo feren governador de una ciutat de las Castillas.⁷⁸ Quedà per general principal del exèrcit Reding, home molt militar y patrici. Van luego los francesos de las parts de Tarragona per atacar a Reding y est los donà la batalla en Valls, y ser⁷⁹ estada completa si lo Governador de Tarragona li agués enviat lo refors que li demanava dels tres mil hòmens que hi podían anar per son auxili de Tarragona; però faltant estos se perdé la acció, y de poch se escapà dit general, que tenia tres feridas de sabre. Dins poch temps se li sobrevingué una grave malaltia de resultas de la qual morí; y quedà per general interino Coupigni.⁸⁰ Después de esta batalla que se donà en Valls se retiraren los francesos en Barcelona y en lo dia 18 abril de 1809 se'n anaren, aposentant-se en tota la plana de Vic. Y permanesquen fins lo dia 10 de Juny.

En Gerona, en tot est temps se posà en un estat de defensa tant la ciutat com los fortins, avent fet també aterrar totas las casas que eran més immediatas a la ciutat; avent completat lo Regiment dels fusillers de // Reus per enter y lo Regiment de Ultònia de los quintos [que] se avían fet en lo corregiment, tenint també allí lo Regiment de Borbon, y aplicats a ell uns poch de quintos y dos tercios de miquelets del corregiment de Vich, tenint per general a un tal Álvarez, que escapà de Barcelona y se trobaba governador de Monjuich.

En lo dia 5 de maig vingué una divisió de francesos de la part de Fransa a posar siti en Gerona, però no passaren lo Ter de esta part fins a últims de juny, en què se posà lo siti formal. En lo dia 13 maig comensaren a baixar francesos de la divisió que estava en Vich, per Sant Hilari, a comunicar-se ab los sitiadors de Gerona, passant per las Esposas,⁸¹ Estanyol y passant lo Ter en la resclosa de ahont prenen la aygua los molins de Gerona. Baixaren y pujaren de Vich a Gerona nou vegadas; y per lo dia

⁷⁸ El desembre de 1808 fou nomenat capità general de Castella la Vella.

⁷⁹ "Mot de difícil lectura en haver-hi una taca de tinta".

⁸⁰ Militar i capità interí de Catalunya en 1809, també conegut com Antoine Malet.

⁸¹ Les Esposes, terme de Sant Martí Sapresa.

20 juny baixaren tots los de Vich; però des de Sant Hilari baixaren per Sta. Coloma de Farnés, baixant-ne també una petita divisió per lo camí que antes acostumàban baixar. De Sant Hilari baixaren a dormir en Sta. Coloma y lo endemà al matí proseguiren a tota pressa, voltant tota la Selba, passant per Riudarenas, Massanet, Vidreras, y de allí travessà una divisió immediatament per Caldas a Cassà de la Selva a unir-se ab una divisió que pujava des de Gerona. Y lo endemà proseguiren lo camí los de Vidreras a Llagostera y los de Cassà a Sant Feliu de Guíxols y Palamós. Y quedant fortificats en tots los punts des de Santa Coloma y totas estas vilas, no deixant per això de aver-hi bon exèrcit en lo centro de la Selva, que est exèrcit seria de trenta a quaranta mil hòmens. Que apuro y conflicte en aquell dia per tota la Selva!, que tota la gent fugia sens quedar-se sols una persona en las casas, arraconant-se tots a las parts de Franciach y Caldas, que ja era posar-se en salvo respecte de lo que acostumàban fer al baixar las demás vegadas, però sent la volta tan precipitada y molt impensada, no donaren lloch per escapar-se la major part de la gent, per lo que quedà molta gent circuïda y en lo mitg dels francesos, tenint que amagar-se per las matas y pujar per los arbres per no vèurer-se en los majors apuros; però ni això valia respecte de *ser* en breu inundada tota la Selva per la gran multitud de francesos [*que*] hi havían.

Arribàban ab tanta fúria que al principi a ningun home libràban de la mort; y ab las donas cometían las més altas picardias⁸² que may se agués sentit dir, propasant-[se] en tots los termes de humanitat. En quant al bestiar y mobles de las casas que la gent portàban, per un terme general podem dir que no se salvà res, perquè los que salvaren alguna cosa foren poch, que no mereixen excepció. En las nits següents anaren fugint la gent de entre lo mitg de ells ab prou sustos y treballs, que poch foren los que se volgueren quedar entre ells, y estos patiren molts treballs y poch foren los que acabat lo siti foren vius.

Jo vaig esser dels últims antes de la invasió de surtir del poble de Franciach, maliciant ja que los francesos farían tota esta volta, y me vaig retirar per Llagostera, ahont tenia lo bestiar, criadas y part de mossos. Y luego de ser allí tinguérem que escapar-nos y pujàrem a la montaña del Puig de la Ruyra. Y allí, lo endemà, los francesos nos prengueren las carre-

⁸² Accions enganyoses, ofensives.

tas y roba que portàbam y salvàrem lo bestiar; y de allí nos ne passarem en Raminyó, ahont tenia ja la familia adelantada, y nos mantinguérem allí fins a ser rendit Gerona, tenint molt que gastar per mantenir los mossos y criadas y bestiar, esperant [que] de dia en dia se alsaria lo siti y nos ne tornàriam a casa y podríam de esta manera tornar cultivar nostra heretat. Però vehent al últim que ja no hi havia esperanzas de auxiliar a Gerona, nos fou precís despèndrer-nos de tot, tenint que abandonar lo bestiar que nos avia quedat respecte de tenir poch valor en aquella estació.

Luego que los francesos tingueren sitiada Gerona, arribà lo General Blake⁸³ ab un gran exèrcit de las Castillas, y unit ab lo que teníam en Cataluña era un exèrcit de vint-y-tants mil hòmens, que podia fer-se respectar y aniquilar tots los francesos que estàban en lo siti de Gerona, sens contar la molta gent armada que hi avia en est Principat. Però est general no venia per auxiliar a Gerona sinó per procurar la derrota de dita plassa, procurant sempre a desarmar y subjectar la gent, perquè no molestassen los sitiadors de Gerona. Luego de son arribu posà sempre en moviment tot son exèrcit, fent-lo cansar y afadigar, fent-los córrer des de Olot a Hostalrich y de Hostalrich a Vich y demás paratges, tenint la mira a no donar-los què menjar, que creuré jo no era altra cosa que obligar-los a una deserció. Ell sempre aparentava dar un fort golpe als francesos, però may executaba cosa alguna. Después manà entrar un comboy en Gerona, y lo féu entrar per la part de Sal[t] sens trobar ressiència alguna de francesos, ans bé se retiraren precipitadament a la part de Palau, posant-se en ordre de si los volían atacar per escapar-se y deixar libre a Gerona. Abandonaren també la bateria [que] tenían en la part de can Roca,⁸⁴ que era la bateria més principal y que incomodaba més a Gerona ab las bombas y balas que tiraba y deixant un gran acampament en lo poble de Salt, en lo que hi avían cosas de molt valor. Però los nostres se aprofitaren de poca cosa respecte que no baixà altra divisió sinó la de García Conde, que era lo general que manava la divisió que entrà ab est comboy en dins Gerona, quedant-se lo

⁸³ J. Blake, capità general de Catalunya. Durant la segona quinzena d'octubre de 1809, l'exèrcit de Blaje es trobava acampat prop de Santa Coloma de Farners per pressionar la ciutat de Girona. Joaquín Pla y Cargol a *La guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas*, (Dalmau Carles Pla, Girona/Madrid, 1953, pàgs. Rodolí que es deia a Girona sobre la figura d'aquests comandaments militars: «Gerona, abre el ojo y verás/ que Blake te engaña/ y Álvarez con rigor y saña:/ tu de hambre te morirás.»

⁸⁴ Puig d'en Roca.

senyor Blake en Bescanó ab lo resto del exèrcit. Y de allí se retirà a las parts d'en Bas, deixant tota la divisió de García Conde dins Gerona per ajudar als gironins a menar lo comboy.

Al cap de pochos dias tingué de surtir García Conde ab sa divisió de Gerona per la part dels Àngels, passant per Llagostera. Y lo senyor Blake lo anà a esperar en las parts de Tossa, quant ja estava fora de perill de los francesos; y en esta surtida se vejé ab molts treballs per poder-se escapar, y perdé part de gent y animals.

Después Blake tornà fer altre comboy y lo portaba en Gerona passant des de Hostalrich // a Tossa, después a Cassà de la Selva ab tot son exèrcit, prenent los punts de la part de Montnegre, passant lo comboy per la carretera de Cassà à Gerona, avent arribat ja a Palol. No avent trobat resistència, manà fer-lo detenir algunas tres o quatre horas fins que los francesos lo anassen a embestir; y embestint los francesos, Blake abandonà lo comboy y se retirà a la Bisbal, y tots los que acompanyaren dit comboy se perderen la major part, y los pochos que se escaparen fou ab bastant treball. Se tornà después Blake a retirar ab lo exèrcit en Hostalrich; y luego vingué un vocal de la Junta Central y manà se tingués un consell de guerra de tots los generals. Y se tingué en Breda, pensant [*que*] tota la província se faria un pensament y se darien providèncias per alzar lo siti de Gerona; però fou al contrari, que comensaren córrer veus y dir los officials que se avia de fer pèdrer Gerona. Luego después se retirà Blake ab lo exèrcit a la plana de Vich, y al cap de alguns dias tornà a baixar a fins a Bruñola⁸⁵ ab alguns canons violents, aparentant dar una gran batalla als francesos, però luego se tornaren retirar en la plana de Vich. Immediatament van los francesos a Hostalrich y arribaren als rededors de la vila sens aver donat algun parte una divisió que hi avia acampada en lo recinto de Hostalrich. Fugí esta divisió junt ab lo governador, que se deya Quadrado,⁸⁶ sens fer ninguna resistència al enemich. Èntran en la vila los francesos precipitadament, // a pesar dels tiros del castell y de las granadas de mà [*que*] los tiràban des de la torra quant anàvan entrant. Se estigueren per la vila fins a la nit, seque-

⁸⁵ L'establiment de tropes de Loygorri i O'Donnell a Brunyola el descriu Joaquín Pla y Cargol a *La guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas*, Dalmau Carles Pla, Girona/Madrid, 1953, pàg. 258.

⁸⁶ Pedro Quadrado, mariscal, gobernador del castell d'Hostalric.

jant, y cremaren la major part de las casas; y lo endemà se'n tornaren en las parts de Gerona.

Gerona se defensà sempre ab tot esforços en tot lo temps de cerca set mesos que durà lo siti,⁸⁷ esperant sempre quant los aniria o vindria lo auxili, a pesar del contínuo tiroteo de bombas, balas y granadas que de contínuo tiràban a la ciutat, que podem dir foren sens número per la gran multitud, però en res aprofitaba als francesos, tenint que guañar, a viva forsa de obrir bretxas y assalts en las torres, Monjuich y alguns altres fortins; però en ningun assalt se pogueren apoderar-se de algun fort fins que lo abandonava la guarnició per no poder-lo aguantar més, per ser ja tot destrossat. Quedà sempre salvo lo fortí Condestable⁸⁸ y lo altre dit Caputxins,⁸⁹ però en la ciutat de la part de Sant Pere se arrassà obrint bretxas en aquella part, y també se obrí gran bretxa per la part del quartel de Alamans, provant los francesos de embestir per lo assalt per aquellas parts, però per tot sempre quedaren derrotats y retxasats; y perderen en tot lo temps del siti més de la mitat del exèrcit que tenían. En lo dia 10 desembre de 1809⁹⁰ fou precís rendir-se Gerona per tenir la major part de la guarnició derrotada y no tenir que menjar, que en los últims [dies] antes de rendir-se se menjaren tots los cavalls, matxos y burros que tenían en la ciutat per la gran misèria ab què estàban per la falta de de menjar que hi avia. Esta rendició se féu ab capitulació, prometent lo general francés Augeró⁹¹ que no se tocara res

⁸⁷ «El fracàs dels primers setges francesos a Girona: la literatura de propaganda i el sermó gratulatori de fra Gaspar de Barcelona. L'optimisme que generà al Principat, tot i la capitulació de Roses», dins Max Cahner, *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849)*. Vols. II*, Barcelona, Curial, 2002, pàg. 77 i ss.

⁸⁸ El fort del Condestable és descrit per E. Grahit, *op. Cit.*, pàg. 5. «Después de mucho fuego acudieron a su socorro las fuerzas del centro y derecha, con las que mandaba D. Juan Clarós y unidos cargaron con tanta intrepidez a los enemigos que les obligaron a emprender la fuga...» (E. Grahit, *Historia de los sitios*, *op. cit.*, pàg. 164).

⁸⁹ Emili Grahit en la seva *Història de los sitios...*, descriu aquest fortí a la pàg. 4.

⁹⁰ *Guarnición de la plaza de Gerona: estado que manifiesta los muertos, heridos y contusos que han tenido los cuerpos de esta guarnición en los asaltos dados a la plaza en 19 del corriente*. Girona, 23 de setembre de 1809, 1 full signat per Joaquim O'Reilly.

Nos el presidente y junta del Gobierno de la ciudad y corregimiento de Gerona [Defensa de la ciutat de Girona]. Girona, 18 de juliol de 1809, 2 fulls. Signat per Francesc Puig Dorca.

⁹¹ Pierre-François Charles Augereau (París-1757- La Houssaye, 1818). Mariscal napoleònic. En 1809 fou enviat a Girona per conquerir la ciutat. Vegeu *El mariscal del Imperio Augereau, duque de*

en la ciutat y que tots los paysans que avían pres las armas quedarian libres, que sols aniria presonera la guarnició de la tropa [que] hi avia en la ciutat. Y observaren o guardaren esta promesa, y sols la propasaren ab los religiosos de tots los convents, portantse-los-ne después luego en Fransa.

Lo general Augeró, estant Gerona en los últims apuros, manà fer plantar papers en las vilas més foranas, y així mateix en los arbres per los camins, que dèyan que tothom generalment se'n tornàs habitar en sas casas, que no se tocaria algú, fent vèurer que lo govern español los engañaba, y que no feya més que facilitar-los sa perdicció. Vista la gent después que Gerona estava rendit, que no hi havia ahont recórrer, y estar ja sens diners per lo molt [que] tingueren que gastar per mantenir-se en tota la expatriació y ja aver agut de sufrir quasi tots los expatriats unas graves malalties y aver arribat a tal suma misèria que molta part se moriren per no tenir ab què subvenir-se, y vehent de altra part [que] los del Ampurdà se avían quedat ja sempre ab los francesos, pagant-los ja la contribució, y que no los molestàban molt, resolgueren los de la Selva anar-se'n tornant, a poch a poch, en sas casas, però no deixaren de sufrir molts insults de las tropas que anàban divagant per allí, respecte que fins en aquella ocasió los soldats avían tingut libre lo poder assassinar a qualsevol. En tot lo primer any de aver tornat después la gent en sas casas no tingueren res que menjar, que sols se alimentàban de las herbas y granas de las herbas que produían las terras, tenint que menjar lo pa de aglans y lluvins dels que ells mateixos se avían anat produhint dels que avían quedat sembrats antes de la fugida.

Durant tot lo siti de Gerona, en casa hi avia aposentat un coronel ab una divisió de tropa, que tenían lo acampament⁹² en tot lo frente o devant de casa, tota la roureda d'en Trallader fins a la passera de anar al poble, estenen-se també fins a las rouredas de casa, lo mas Tradaller y Batlle, que tot allò apareixia una gran vila de la gran multitud de casas o barracas, que avían construït tant artificialment de las fustas y teulas que avían tret de

Castiglione...[Proclama en la qual es notifica la caiguda de la ciutat de Girona]. Quarter General, 20 de desembre de 1809, 1 full. Joaquín Pla y Cargol a *La guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas*, (Dalmau Carles Pla, Girona/Madrid, 1953, pàgs. 245) publica alguns documents quant a la dominació napoleònica a Catalunya en temps del mariscal Augereau.

⁹² El DCVB documenta aquest mot en una crònica de la Guerra de la Indep. al Penedès.

las casas de aquells recintos, que fou la derrota de moltes cases y també del nostre Mas Vidal Suro, respecte que los primers que tornaren en sas cases foren los de Cassà y Llagostera y també Camllonch; y estos robaren tot lo acampament, [els de] Cassà y Camllonch los principals, mal·logrant teulas y fusta de la que no se'n podían portar, així mateix trayent mobles de casa, que se avían conservat fins en aquella ocasió, y se acabaren de portar los mobles més principals los bagatjers del Ampurdà quant acompanyaren los francesos al siti de Hostalrich. Des de luego⁹³ que se comensà lo siti en Gerona, surtíren tres vocals de la Junta de Gerona ab son secretari; y estos se establiren en Arenys del Mar, y des de allí donaren las providèncias per tot lo corregiment de Gerona. Y esta Junta ha permanescut fins a la fi, tenint-se que traslladar en son temps ab diferents parts. Estos primers vocals, rendit Gerona, renunciaren, y luego van a prestar lo jurament de fidelitat y obediència als francesos y se'n tornaren en sas cases. Lo un de estos era Fonalleras de Llagostera y lo altre Basart de Calella.

Rendit Gerona, jo y tota ma família nos traslladàrem a Sant Hilari,⁹⁴ recullint allí alguna poca roba que avíam esparsat⁹⁵ per aquelles montañas, permaneixent sempre allí, tiran-nos (sic) los poch[s] fruits que produïa nostre patrimoni, pues solament quedà habitat lo Hostal de la Tiona,⁹⁶ Can Pasqual de Vilobí, lo Molí y después un altre masover a lo Mas Bosch, però estos masovers no manàvan sinó una part de las terras, per la pobresa y falta de gent, per aver-se mort tots los demés en la expatriació y no trobar altres masovers per las cases. Tot lo temps que estiguérem en Sant Hilari tinguérem de sufrir moltes alarmas y fugidas per las montañas y algunas persecucions de los francesos per no voler-nos subjectar a ells.

Immediatament que fou rendit Gerona, Blake partí ab tot lo exèrcit des de la plana de Vich y se'n passà a la Junta del Principat y a Tarragona y se decretà que se levantàs un somatén general de tota la gent armada de tota la província, y se reuní un gran número de gent. Immediatament parteix Blake ab la major part del exèrcit per las Castillas, y quedà Caro⁹⁷ general

⁹³ De seguida que.

⁹⁴ Recordem que la dona de Felicià Thió era originària d'aquesta població.

⁹⁵ Escampat (*esparsar*, separar d'un conjunt).

⁹⁶ «Salieron algunas partidas para observar la marcha del ejército francés y hacia las cinco de la tarde se supo que estaba más acá de la Tiona.» (E. Grahit, *op. cit.*, pàg. 42).

interino. Se apostaren los somatens sols una part en Vidreras, altra en Sant Hilari, altra en la part de Olot, però resultà que en ser en estos punts no tingueren algun gefe per manar-los, y fou precís alashoras tornar-se'n tots a sas casas. Luego se cridà per general a Don Henrique O'Donell,⁹⁸ que alashoras se trobaba coronel del Regiment de Ultònia, que estava de guarnició en la plassa de Gerona. Y est per ses funcions se trobaba comandant de divisió, que als últims del siti surtí ab una divisió de dins Gerona, que estaba a son mando, y ja no pogué tornar entrar dins de dita ciutat.

En lo mes de janer del any 1810 van los francesos des de Gerona a sitiar lo castell de Hostalrich. Y se defensà dit castell ab tot valor en lo decurs de quatre mesos, fins a no tenir què menjar. Luego de tenir posat lo siti en Hostalrich, parteix una divisió de francesos per Olot, y dins poch dias embestiren y passaren a Vich y al mateix temps, reunits quatre dias en Vich, y luego marxaren tots a Barcelona, però immediatament tornaren a Vich y se apostaren. Y luego establiren la comunicació ab los del siti de Hostalrich, passant sempre per Viladrau y Arbúcies, anant trasval-sant lo que trobàban en la plana de Vich a Hostalrich. En Vich quedà un partit de gent en la ciutat; y també lo senyor bisbe don Francisco de Veyan y Mola,⁹⁹ lo qual en ninguna de las voltas [que] anaren a Vich se mogué; però may tampoch los volgué prestar lo jurament de fidelitat y obediència, a pesar de aver-se vist arrestat de ells, y resolt de seguir presoner a Fransa antes que condescendir en certas cosas [que] li demanàban. Mentres està-ban los francesos en Vich fent estas correrias, Odonell decretà y organisà la quinta en tota la província. Y en lo mes de febrer de 1810 pujà ell ab tot lo exèrcit a dar una batalla als francesos de la plana de Vich, qual batalla seria estat decisiva sinó agués mediat algun tant de trahició en los dos generals de divisió Laporta¹⁰⁰ y García Conde.¹⁰¹ Se perdé la batalla y feren 18 cents presoners dels nostres. Se retiraren las tropas en las parts de

⁹⁷ Joan Caro i Sureda (Ciutat de Mallorca 1775- Alcalá de Henares 1829). Militar

⁹⁸ Enrique O' Donnell y Anethan (Sant Sebastià 1776-Montpeller 1834). Militar castellà d'origen irlandès. Assolí de treçar el setge de Girona amb les seves tropes i de conduir-les més tard a Vic (GEC).

⁹⁹ Francesc de Veyan i Mola (Tamarit de Llitera?- Vic, 1815).Eclesiàstic. Durant la guerra del Francès escrigué per animar els patriotes del país, i no abandonà la ciutat quan aquesta caigué en mans dels francesos (GEC).

¹⁰⁰ Potser Antonio La Porta, coronel, governador interí durant el setge de Girona.

¹⁰¹ Jaime Garcia Conde, era major general d'infanteria, mariscal de camp, capità interí de Catalunya. Va perdre les ciutats de Figueres i Lleida.

Tarragona y van luego los francesos a fer una ruta en Manresa dant la volta per la part de Igualada; però se'n anaren luego en Hostalrich, respecte que los paysans de la marina y compañías del Vallès ab alguns soldats avían entrat un comboy des de Arenys en lo castell. Inmediatament de aver arribat estos francesos a Hostalrich, intimaren la rendició al governador del castell, fent-li patent que ja no tenia que esperar més auxili, pues ja estava derrotat lo exèrcit español de resultas de la batalla de Vich, y que voler-se defensar era temeritat, pues ja veyá que per anar a Barcelona no era necessari passar per Hostalrich; y que alashoras // se li farían bons pactes y que del contrari no se atendria en alguna altra ocasió y quedaria responsable de la sanch que faria derramar. De ningun modo volgué condescendir la officialitat de dit castell en alguns pactes de capitulació, per ser estos quasi tots catalans los que eran oficials.

En lo mes de abril de dit any manà O'Donell venir lo exèrcit dividit ab dos parts per a levantar lo siti de Hostalrich. Arribà fins a Viladrau la una divisió al mando del general de divisió Campoverde;¹⁰² y la altra divisió a la mateixa nit arribà en Orsevinyà al mando de Francisco Milans.¹⁰³ Y no se adelantaren de estos punts, perquè en la mateixa nit tingueren ordre de retrocedir, respecte que los francesos de l'Aragó passaren a sitiar la plassa de Lleyda. Van luego las tropas allí e intentaren dar una batalla als francesos en Margalef, però se perdé la acció y nos feren presoners la major part del exèrcit. Se retirà lo restant del exèrcit en Tarragona y los francesos se acercaren a Leyda. Y luego, García Conde, que se trobaba Governador de la plassa, los hi entregà. Los paysans de la ciutat volgueren fer algo de resistència al entrar los francesos a la ciutat, pero no podent-los contenir entraren a la forsa y mataren molts de ells; y cometeren los demás excessos que acostumàban en todas las parts que ells entràban. Ja no se parlà més de levantar lo siti del castell de Hostalrich; y al no tenir què menjar la guarnició de dit castell per aver-se ja menjat los cavalls y demás animals [que] tenían allí, los fou precis, a la nit del 14 de maig, lo desamparar al castell y escapar-se tota la guarnició (menos // alguns malalts y empleats del hospital, que se quedaren per sa custòdia), tenint que travessar per lo mitg

¹⁰² Luis González de Aguilar y Torres de Navarra (¿ - 1832). Militar castellà, marquès de Campo Verde. En 1811 fou nomenat capità general de Catalunya.

¹⁰³ Francesc Milans del Bosch (Sant Vicenç de Llavanes, 1769-1834).

de l'exèrcit sitiador, y ab tot arrojjo se escaparen de tots los enemichs; solament se perderen alguns al surtir, però foren poch, inclús en ells lo senyor governador del castell. Quedaren burlats los francesos al vèurer que se avia quedat lo castell sol y que avia passat per lo mitg de ells la guarnició y tenir ells un numerós exècit que sabent que lo castell estava als últims apuros avia estretxat molt més lo siti.

Apoderats que foren los francesos de Hostalrich, se retiraren una partida en la Selva en Riudellots, Fornells, etc., y altra partida en la Bisbal, y també altra en Bañolas, però no dañant a la gent, solament se los himportàvan tot lo que trobàban, per fora de menjar tropas y cavalls; y de las casas si podían també arplegàvan. Però en la Selva, per dins y fora, era poch lo que podían arplegar. Tots los habitants de la Selva en lo primer any de ser tornats en sas casas estigueren lo més infeliz, per tenir molt temor als francesos, no tenir què menjar y no tenir capellans a la major part de las parròquias, tenint-se de morir molts sens sagraments per no saber ahont recórrer. Después anaren tornant los capellans que foren vius a sas parròquias y se'n anaren ordenant altres, y se establiren en las parròquias ahont ne faltàban.

En lo mes de juny de dit any 1810 partiren los francesos de tots estos punts y anaren a acompanyar un comboy en Barcelona y luego tornaren en los mateixos destinos. Y alashoras se posà un acampament de cavalleria en casa fent pasturar los cavalls per tot aquell recinto, fent-se portar herbas y pallas per tots los pobles vehins. Alashoras en tots los acampaments de la Selva tallaren molts arbres per llenya o per malograr los boscos, que los assolaren en molta part.

Vist los generals francesos que comensàban a tenir pacífich aquell pahís de la Selva, lo general en gefe Augeró manà publicar y circular un bando en ordre dels expatriats y dels que servían las banderas españolas, que qui no se presentaria dins lo termini de un mes a prestar lo jurament de fidelitat y obediència al nou govern de Catalunya se li serían confiscats tots los béns y vanuts; lo que tingueren de verificar tots los que tingueren temor de pèdrer-los y no posaren reparo en prestar est jurament contra la religió cathòlica. No sols obligaren a prestar est jurament als expatriats, sí que també a la major part dels haziendats y clero, que estàvan en paratges invadits per ells.

Vist después que encara faltàban moltas casas a habitar-se, publicaren

altre bando concedint la facultat que qualsevol francès o individu o aquell pahís pogués anar en las casas deshabitadas a tràurer mobles y devastar-las en qualsevol cosa y portar-ser-n'ò a son favor, lo que verificaren ab las mias casas, pues s'enportaren totas quantas las reixas hi havia en las finestras. Y aixís succesivament, tots los generals que anaren venint, perquè se anàban mudant, anaren publicant decrets en ordre dels expatriats.

Mentres los francesos estàvan descansant en los punts atràs dits, lo nostre general O'Donell se anava aprofitant de la ocasió, anant reunint gent, fent la quinta y comensant a formar seccions y un regiment de corazeros y lanzeros. En lo mes de agost se retiraren los francesos de la Selva en Gerona, Bañolas y Figueras. En la Bisbal y Sant Feliu de Guixols estàban aposentats alguns mil sinch-cents francesos; y en lo mes de setembre lo general O'Donell ab lo exèrcit passà des de Tarragona a la Bisbal y sorprengué tots los francesos que hi avían y també los de Sant Feliu. Y de esta acció quedà ferit dit general de un peu, y se embarcà junt ab los presoners per Tarragona; y de esta acció se li donà después si lo títol de Conde de la Bisbal. Quedà lo exèrcit al mando del general de divisió Campoverde, y se'n tomà a Tarragona passant per tota la Selva y Santa Coloma, y después per Vich.

Después se continuà organisar lo exèrcit per medi dels quintos [que] se anàvan presentant y també un batalló de tiradors que se acababa de fer de dos-cents hòmens de cada corregimert, y estos eran voluntaris. En lo mes de novembre los francesos del Aragó van a posar siti a la plaza de Tortosa, al mando del general Suchet,¹⁰⁴ // y en lo mes de desembre vingué lo nostre exèrcit en Sant Celoni per a interceptar un comboy que los francesos volían passar a Barcelona; y est exèrcit era al mando del general Obispo.¹⁰⁵ Però al presentar-se los francesos en Hostalrich, se retirà lo exèrcit en lo camp de Tarragona. Y passaren los francesos librement lo comboy en Barcelona, y después proseguiren fins a Tortosa y acabaren de posar lo siti formal en aquella plaza, y en tot lo camí no se'ls féu resistència alguna. Luego, en los primers dias del mes de janer de 1811, capitulà la guarnició de la plaza de Tortosa, quedant presonera tota ella. Al esser apode-

¹⁰⁴ Louis-Gabriel Suchet (1770-1826). Mariscal francès que va conquerir Lleida, Tortosa, València i atacà Montserrat.

¹⁰⁵ José Obispo, major general d'infanteria que va intervenir en nombroses operacions militars.

rats los francesos de la plaza, sequejaren la ciutat, cometent todas las tropelias que acostumàban.

Después de rendit Tortosa, O'Donell se'n anà a Mallorca per curar de las suas feridas y se cridà per general lo marquès de Campoverde. Estigué un tan de temps parada la cosa, que no se adelantà per una part ni altra, estant la gent ab gran susto perquè ja no tenían altra plaza per pèrdrer que Tarragona, y si esta se perdia se veyá impossible poder-se subsistir en la independència.

En est intermedi de temps en Santa Coloma de Farnés cridaren una companyia de alguns 40 miñons que anàvan divagant, perseguint los francesos a son antojo y robant quant trobàban a porporció. Y de estos alguns eran fills de la mateixa vila; y estos los cridaren per temor de una altra quadrilla que amanassaba dar un sequetx¹⁰⁶ a la vila. Luego de estar estos miñons per defensa de la vila, se formà una compañía y se posaren a servir a favor dels francesos, y a estos los anomenàban *perrots*;¹⁰⁷ y en lo Ampurdà hi avia altra compañía, que la levantà un tal Garriga de St. Pere Pescador. Y estas foren unas compañías que donaren gran trastorn a molta part de la província, per tenir ells la major part de la gent coneguda, y en qualsevol presa y sorpresa anàban ells sols o acompanyats de alguns francesos, que era molt impossible lo poder-nos escapar, per ser ells pràcticchs del terreno y tenir-los ja abandonats los francesos per ser uns lladres y una gent sens temor de Déu.

Estant apoderats de Tortosa los francesos, passà lo exèrcit que hi avia anat de Gerona a Lleyda y después des de Lleyda passà per Manresa, y cremà la major part de la ciutat perquè los feren resistència com acostumàban al passar los francesos per dita ciutat; y des de allí se retornaren a Gerona. Luego establiren partidas per tota la Selva per a tallar todas las plantas que los acomodàban, y anant obrant la fusta y passar-la después a Fransa. A casa se aposentà una partida y permanesqué fins al mes de abril,

¹⁰⁶ Saqueig.

¹⁰⁷ Al Capcir, un *perrot* era un gendarme. Llegiu la definició de *parrot* que Joaquín Pla y Cargol dóna en el seu llibre *La guerra de la Independència en Gerona y sus comarcas* (Dalmau Carles Pla, Girona/Madrid, 1953, pàgs. 253). L'historiador Josep Fontana (1988, pàg. 132) fa constar que a començament de la campanya l'exèrcit estava constituït per un voluntariat de «parrots» i d'excontrabandistes.

tallant totas las albardas que teníam y demés que los acomodaba, com y també per tota aquella circumferència.

En lo mes de mars de 1811 passà lo brigadier don Francisco Milans a Olot a tentajar una partida de francesos que estàban fortificats en lo convent de pares Franciscanos y altra partida a Castellfullit, com y també per effectuar la sorpresa del castell de Figueras, que tenia combinada ab un que estava dins lo castell, lo doctor Francisco Rovira,¹⁰⁸ capellà, qual des de los principis de la revolució comensà a manar somatens, y anant-se a ell agregant miñons comensà a formar compañias y sempre en tot lo decurs de ella comendà una divisió. Estant Milans en Olot, no sé per quin motiu lo general en gefe Campoverde li llevà lo mando de aquella divisió y substituí en lloch de ell a un coronel dit Martínez.¹⁰⁹ Proseguí est en la operació ab Rovira a la sorpresa de dit castell. En lo dia 3 de abril de dit any en la nit se sorprengué lo castell, se entrà dins sens saber-ne res los francesos, y se apoderaren dels 700 que estàban de guarnició sens donar-los temps de reunir-se ni surtir dels quartels. Que contento y alegria per tot lo Regne!, en particular per nosaltres catalans, per tenir la clau de tota la província y aver-se trobat en ell molts tresors, armas y tot gènere de pertrextos de guerra que nos prometían quant antes la nostra felicitat. Immediatament de apoderats de dit castell, passà lo Baró de Eroles¹¹⁰ ab sa divisió a intimar la rendició als francesos que estàban en Castellfullit y Olot,

¹⁰⁸ Francesc Rovira i Sala (1764- segle XIX). Prevere, possiblement nascut a Sant Miquel de Campmajor, doctorat a Cervera, oficial dels miquelets, és a dir dels fusellers de muntanya. En 1808 es va aixecar a Banyoles contra Napoleó. En 1811 va participar en la conquesta del castell de Figueres. Vegeu la figura del doctor Rovira i Figueres dins el llibre d'Àlvar Maduell, [edit.], *La guerra del Francès a Gualba (Història de la guerra de 1808 a 1814). Poeme d'avèrsió i lluites contra Napoleó, una quinzena d'anys anterior a l'inici de la Renaixença*, Teià, 2002, pàgs. 237-8.

¹⁰⁹ Potser Joan Antón Martínez, que fou governador del castell de Figueres, responsable de reclutar tropes a la Garrotxa. «Un cuerpo del ejército sitiador, en número de 1500 infantes y 150 caballos, mandado por los generales Verdier y Jouna se dirijió contra los voluntarios que dirijia el presbítero doctor D. Francisco Rovira, quien tenía tomadas posiciones a la orilla izquierda del río Ter a dos o tres horas de los campamentos enemigos.» (E. Grahit, *Historia de los sitios*, op. cit., pàg 164).

¹¹⁰ Joaquim d'Ibàñez-Cuevas i de Valonga (1784-1825), militar conegut com a baró d'Eroles. Va lluitar a Girona i a la plana de l'Empordà contra els francesos. Sobre aquest militar i altres companys d'ofici corrien a Girona aquests rodolins que els desprestigiaven com a estratègies: «Lo baró de Eroles/ és un joc de boles/ en Gay/ no hi arriba mai/ en Milans, /ja no ataca com abans,/ i en Manso, fa el ganso.»

en número de 500 y tants, y se rendiren immediatament. Est senyor Baró, y habitant que era de Talarn, se levanta en la revolució, comensant a manar una partida que se levanta en Talarn a sas costas.

Luego que los francesos... [inacabat]

DIMANCHE 19 JANVIER 1812. Num. 6.

G A Z E T T E DE GIRONNE.

NOUVELLES ÉTRANGÈRES
ANGLAIS.

Londres, 17 Décembre.

Dans la dernière Session de parlement, la petition des Catholiques Romains d'Irlande, tendant à jouir des mêmes droits et prerogatives que les autres Citoyens, professoient la religion Anglaise, n'ayant pas été accueillie. Les Catholiques se sont réunis plusieurs fois depuis à l'effet de rédiger une nouvelle petition. L'un d'eux de Dublin le 23 décembre, que le même jour se Comté de Wick Catholiques, s'est assemblé à la Ferrière de Draxey, et qu'après avoir fait les arrangements nécessaires, pour le tenue de la session qui s'étoit avancée; les membres se sont réunis au petit Theatre, dénommé St-John, où un grand nombre de députés et plusieurs milliers de personnes accourues par des avis particuliers, les attendaient. Au moment que Lord Fitzgerald, le conseiller Hare, l'un des Magistrats qui s'étoit tenu au parlement à la session dont il étoit chargé, M. Hy, secrétaire de l'Assemblée a rendu au Lord Fitzgerald, un papier, qu'il a dit être la petition des Catholiques romains d'Irlande.

Un mot pour qu'il fut donné lecture de cette petition, ayant été faite, et secondée, Lord Fitzgerald dit par le point de la lecture une voix, lorsque le conseiller Hare, lui adressa ces paroles.

Milord Fitzgerald, je vous ai comme toujours de la cité de Dublin, par ordre de lord-lieutenant, et je demande à V. S., en sa qualité de président de cette assemblée, si vous êtes assemblé ici comme dans le cas général des catholiques romains d'Irlande, composé des pairs catholiques romains et autres choisis et nommés dans les différents comtés et dans les paroisses de la ville, pour rédiger une petition au parlement?

Lord Fitzgerald a répondu: «Non comme assemblés tel que le demande légal et constitutionnel de présenter une petition au parlement.»

Le conseiller Hare a observé: «Milord, je ne regardo pas cela comme une réponse à une question comme V. S. ne l'a présentée pas bien clairement, je veux le répéter. Et s'il étoit le question et si vous le même réponse. Les mêmes chose à son lieu son véritable lieu. Alors le conseiller Hare a dit: «Milord, je dois conclure de votre réponse, que vous refusez que vous êtes le corps que j'ai dit.»

Le conseiller Henry s'est levé: «Monsieur le Président...

NOTICIAS ESTRANJERAS.
IRLANDESA.

Londres 17 de Diciembre.

La petition de los Catholicos Romanos de Irlanda, dirigida á favor de los mismos derechos y prerogativas, que los otros ciudadanos, que profesan la Religión Anglicana, no ha sido acogida en la última sesión del parlamento, se ha reunido muchas veces los Catholicos al efecto de acordar otra petition, para presentarla en la próxima reunion de dicho parlamento. Se ha hecho saber de Dublin el 23 de Diciembre, que al mismo día, una multitud compuesta de Catholicos, se ha juntado en la taberna de Draxey y después de haber reunido lo necesario para la lectura de la misma, que iba á efectuarse se transportaron los miembros al pequeño Theatre de St-John, donde un gran número de Delegados, y muchas millares de personas, concurridos por varios particulares, los aguardaban. Al momento que Lord-Fitzgerald tomó la silla de honor, el Conde Hare, uno de los Magistrados entró con un séquito correspondiente á la calidad de que estaba encargado, M. Hy Secretario de la Assemblée, presentó á Lord Fitzgerald, un papel, que él me la petition de los Catholicos Romanos de Irlanda.

Una voz, para que fuese leído una petition habiendo sido hecha y favorecida, Lord Fitzgerald, rebatió en el punto de la lectura una voz, cuando el consejero Hare, le dijo estas palabras.

Milord Fitzgerald, voygo aquí como Magistrado de la Ciudad de Dublin, por orden del Lord-Lieutenant y demandó á V. S., en su calidad de presidente de esta junta, si se habia reunido aquí, como Asamblea general de los Catholicos Romanos de Irlanda, compuesta de los pares Catholicos Romanos, y otros elegidos y escogidos en los diferentes Comtés, y Parroquias de la Ciudad, para dirigir una petition al parlamento?

Lord Fitzgerald respondió: «No habia reunido aquí con el debido legal y constitucional de presentar una petition al parlamento.»

El Conde Hare le observó: «Milord, no considero como respuesta ninguna á mi pregunta, cuando que V. S. no lo ha respondido claro y por lo particular. Refiere en respuesta, y rebatió la misma respuesta y lo quiero aclarar hacia una voz. Entonces el Conde Hare dijo: «de esta modo, Milord, debe concluirse que vuestra respuesta, que negé el cuerpo que yo he acordado.»

